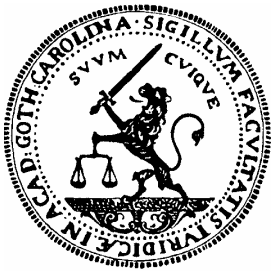

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sara Strömvall

En analys av gåvorätten

Examensarbete
30 poäng

Handledare
Ola Svensson

Ämnesområde
Förmögenhetsrätt

Termin
Vt 2009

Innehåll

SAMMANFATTNING 1

SUMMARY 2

FÖRKORTNINGAR 3

1 INLEDNING 4

1.1 Syfte och frågeställningar 4

1.2 Disposition 5

1.3 Metod och material 5

2 GÅVOBEGREPPET 7

2.1 Benefika och onerösa avtal 7

2.2 Definition av gåva 7

2.2.1 Förmögenhetsöverföring 7
2.2.2 Frivilligrekvisit 8
2.2.3 Benefik avsikt 9

2.3 Bundenhet genom löfte? 12

2.4 Gåva av fast egendom 13

2.5 Fullbordan 14

2.6 Föreskrifter vid gåva 16

2.7 Remuneratoriska gåvor 19

3 GÅVOBEGREPPET I LJUSET AV AVTALSRÄTTEN 22

3.1 Avtalsformer 22

3.1.1 Konsensusavtal 22
3.1.2 Formalavtal 22
3.1.3 Realavtal 23

3.2 Avtalets uppkomst 23

3.2.1 Anbud – acceptmodellen vid gåva 23

3.3 Tillitsteorin eller Viljeteorin 25

3.4 Återgång av gåva på grund av givarens försämrade ekonomi 26

3.5 Återgång av gåva på grund märklig orätt 27

3.6 Ogiltighetsreglerna i 3 kap AvtL 28

3.6.1 Tvång 28
3.6.2 Ocker 28
3.6.3 Svilkligt förledande 29
3.6.4 Strider mot tro och heder 29
3.6.5 Förklaringsmisstag 30
3.6.6 36 § AvtL 31
3.6.7 Förutsättningläran 32
3.6.8 Culpa in contrahendo 33

3.7 Utomobligatoriskt skadestånd 35

3.8 Analogier enligt köprätten 36

4 FAMILJEN OCH GÅVAN 40

4.1 Gåva mellan makar 40

4.1.1 Gåva genom bodelning 41
4.1.2 Gåvoavsikt mellan makar 42
4.1.3 Utmätning 43
4.1.3.1 Återvinning av gåva mellan makar 43

4.2 Gåva till omyndiga 44

4.3 Förskott på arv 45

5 SAMMANFATTANDE ANALYS 47

5.1 Gränsdragning för begreppet gåva 47

5.2 Begreppet gåva ur tre perspektiv 47

5.2.1 Avtalsrättsligt hänseende 48
5.2.2 Obligationsrättsligt hänseende 49
5.2.3 Sakrättsligt hänseende 50

5.3 Parternas obligationsrättsliga rättigheter och skyldigheter 51

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING 55

RÄTTSFALLSFÖRTECKNING 58

Sammanfattning

Det kan vara vanskligt att finna ett enhetligt begrepp på företeelsen gåva. Men jag har i min uppsats försökt belysa de viktigaste förutsättningarna för att gåva skall vara för handen och samtidigt analyserat vilka lagar och avtalsprinciper som kan ge vägledning i vad som gäller om tvist uppkommer vid gåva.

Gåvor är ofta ett välkommet tillskott. Vad som brukar förbises är vad som ska gälla när oenighet uppkommer över gåvan och vilket ansvar de inblandade parterna har. Vad händer om givaren avsiktligen vilseleder gåvotagaren om gåvans beskaffenhet eller om gåvotagaren skulle uppträda illojalt mot givaren efter gåvans fullbordande? Vilka rättsmedel kan parterna tillgripa för att tillse sin rätt? Jag har i uppsatsen försökt utröna vad som gäller på området och vad jag anser skall gälla då det inte finns några klara rättsregler att tillgå. Gåvolagen måste tolkas utifrån grundvalen att en gåvogivare är extra skyddsvärd och att överlåtelsen inte medför lika tyngande förpliktelser vid benefika transaktioner som vid andra avtal. Givaren bör kunna åberopa större rätt än avtalsparter vid onerösa avtal. Men jag har funnit det intressant att, trots gåvogivarens skyddsvärda position, ifrågasätta om inte även givaren måste förhålla sig till vissa regler som i viss mån härrör från relationen mellan säljare och köpare och på så sätt utröna vilka rättigheter en gåvotagare har även om inget eller endast ett mindre vederlag erlagts.

Summary

It can many times be hard to find a standard conception of the notion of gifts. But I have in my paper tried to clarify the notion and at the same time analyse which laws and principals in common contract law that can give me guidance and insight in what to expect of each parties if a dispute arises over the gift. On many occasions in the essay, when the actual situation is unclear, the text consists of my own thoughts and speculations to what I think is appropriate in the area of gifts.

Gifts are often a well-regarded addition to ones financial status and property. But what are often overlooked is what happens when a dispute arises and what responsibility each party has. What happens if the giver deliberately misleads the gift-taker about the gifts nature or quality or if the receiver of the gift acts disloyal to the giver after the fulfilment and completion of the gift? Which instruments of the law can the contending parties resort to when in need? Even though the law regarding gifts puts the giver a favourable position I found it interesting to question whether the giver don't have to follow certain rules that derives from the salesman – consumer relation and from that draw some guidelines to the relation between the gifts giver and receiver even if only a small sum or no money at all has exchanged hands.

Förkortningar

AGL	Arv- och gåvolagen
AvtL	Avtalslagen
FB	Föräldrabalk
GåvoL	Gåvolagen
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
IL	Inkomstskattelagen
JB	Jordabalken
KköpL	Konsumentköplagen
KonkL	Konkurslagen
KöpL	Köplagen
LU	Lagutskott
NJA	Nytt juridiskt arkiv
PAL	Produktansvarslagen
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från Hovrätten
RR	Rådhusrätten
RÅ	Regeringens årsbok
SOU	Statens offentliga utredning
SvJT	Svensk juristtidning
UB	Utsökningsbalken
ÄB	Ärvdabalken
ÄktB	Äktenskapsbalken

1 Inledning

En gåva är en av de viktigaste formerna av benefika avtal då en gåva karaktäriseras som en frivillig överföring av tillgångar och det kan bli frågan om betydande förmögenhetsöverföringar från givaren till gåvotagaren. Gåvotransaktioner har ofta större inverkan på parternas ekonomi än t ex lån och försträckning utan ränta och för rättsvetenskapen har det framstått som en viktig uppgift att klargöra skillnaden mellan gåva och onerösa avtal,[1] ett påstående från doktrinen som jag finner smärre olämpligt då jag under skrivandets gång funnit att det saknas en enhetlig och ingående beskrivning av ett stort samhällsfenomen; gåvan.[2] Att ge bort något idag är betydligt enklare eftersom gåvoskatten är borttagen[3] och även om det framstår som en enkel transaktion vill jag genom min uppsats visa på att gåvotransaktionen är en mer komplex företeelse än det vid första anblick ger för handen.

Den centrala lagstiftningen vid gåva är lagen (1936:83) angående vissa utfästelser av gåva, gåvolagen. Lagen innehåller dock endast några få bestämmelser. I övrigt är det ofta osäkert vad som gäller för benefika avtal och när tvist uppkommer över en gåva.[4] Avtalslagens tredje kapitel är i viss mån är tillämplig på gåvorätten men många gånger får man indirekt ta vägledning av de lagar som inte är tillämpliga på gåvotransaktioner. Närmast tänker jag på KöpL och KköpL som endast gäller köp och byte, inte gåva. Men hur stort vederlag krävs för att köprättens lagar skall bli tillämpliga? Räcker det med endast en symbolisk summa eller måste priset vara satt utifrån ett affärsmässigt perspektiv och inte viljan att berika någon?

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att göra en så heltäckande framställning av begreppet gåva som möjligt samt att utreda vilka avtalsrättsliga och köprättsliga regleringar som kan sammankopplas med gåvorätten. Samtidigt vill jag med min uppsats belysa de luckor som finns på området.

Två huvudfrågor kan urskiljas som jag kommer att söka svar på

1. När blir det fråga om en gåva?
2. Vad händer om det uppkommer tvist angående gåvan, vilka rättigheter och skyldigheter kan respektive part åberopa samt vilka rättsregler kan analogt tillämpas på gåvorättens område?

[1] Om gåvobegreppet i civilrätten, Bengtsson, s 689
[2] Även Hellner skriver i Speciell Avtalsrätt II att han anser att gränsdragningen mellan benefika och onerösa är långt ifrån skarp, se s 235.
[3] Lagen om arvskatt och gåvoskatt upphörde att gälla vid utgången av 2004. Således är det numera skattefritt att ge gåvor, 8:2 IL
[4] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 235

1.2 Disposition

Jag har delat upp arbetet i tre huvudkapitel där jag i första kapitlet beskriver vad en gåva innebär. I andra kapitlet har jag använt mig av avtalsrättens och köprättens regler och principer för att utreda vilka paralleller som kan dras mellan benefika och onerösa rättshandlingar. Därefter har jag i det följande kapitlet valt att ta med tre olika tillfällen då gåvan ej följer de sedvanliga reglerna som gäller vid gåva, nämligen vid gåva mellan makar, gåva till och från omyndig samt förtida arv. Även om det kapitlet ej bidrar till att ge svar på mina frågeställningar anser jag att de fyller sin funktion eftersom de pekar på att företeelsen gåva är mer komplicerat än vad man vid första anblicken kan tro samt att gåvotransaktionen rent sakrättsligt får en annan karaktär med tanke på att det är svårare att åstadkomma tradition mellan sammanboende familjemedlemmar.

1.3 Metod och material

I uppsatsen kommer jag att uppställa vissa scenarion för att försöka utreda vad som gäller på de områden där rättsläget är oklart och komma med förslag på lösningar. Eftersom rättsläget många gånger inte är fastställt eller utrett har jag utgått ifrån andan i gåvolagen som tar hänsyn till gåvogivarens generösa hållning och att givaren anses som extra skyddsvärd och inte bör vara lika restriktivt bunden av samma regler som vid onerösa avtal.

För att kunna tillämpa GåvoL krävs det att vissa rekvisit är uppfyllda. För att närmare precisera vad som karakteriserar en gåva har jag tagit viss vägledning av fall som haft sin grund i gåvoskattmål. Även om frågeställningar i de fallen inte alltid är relevanta för uppsatsen så kan man finna gemensamma rekvisit för både skatterätten och civilrätten och för min uppsats så är det endast gåvorekvisiten som kommer att vara av värde. Det verkar även vara allmänt vedertaget i doktrinen att rekvisit från mål som härrör från skatterätten kan appliceras i civilrätten.[5] I doktrinen har förhållandet mellan civilrätt och skatterätt diskuterats och Rabe och Johansson menar att det är naturligt att skilda delar av ett rättsystem utformas på ett sådant sätt att delarna interagerar med varandra.[6] Bergström konstaterar in sin avhandling från 1978 att skatterätten använder civilrättsliga termer i den mening som termerna har inom civilrätten.[7] Regeringsrätten har i RÅ 1989 ref 62 I och II uttalat att skatterätten bör följa civilrätten och bedöma begrepp och rättshandlingarna efter den civilrättsliga innebörden. Problem kan dock uppstå eftersom begreppet gåva inte har någon enhetlig definition men Bergström menar att innebörden av begreppet bör tillåtas att variera inom vissa ramar.[8] Bengtsson är dock av den uppfattningen att domstolarna i civilrättsliga frågor bör akta sig för att allt

[5] Jmf Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 236 ff, Bengtsson, Om gåvobegreppet i civilrätten, s 691
[6] Rabe och Johansson, Det svenska skattesystemet, s 562
[7] Bergström, Skatter och civilrätt, s 81
[8] Bergström, Skatter och civilrätt, s 81

för snabbt sluta sig till inställningen i skatterättsliga avgöranden. Men samtidigt säger han att skatterättslig praxis om gåvoskatt inte saknar inverkan på civilrättens praxis.[9] Då skatterättens inverkan och betydelse inom civilrätten och gåvorätten i viss mån torde ha förändrats och minskat sedan gåvoskatten togs bort får rättsläget enligt mig bedömas som oklart till viss del men uppfattningen att skatterätten kan ha viss inverkan på civilrätten bör vara i linje med doktrins inställning.

I uppsatsen har jag utgått ifrån en rättsdogmatisk metod och som underlag för min uppsats har jag utgått från lagstiftning, förarbeten och praxis på området samt doktrin, även om den varit knapphändig eftersom det inte finns mycket skrivet om gåvorätten.

[9] Bengtsson, Om gåvobegreppet i civilrätten, s 691

2 Gåvobegreppet

I detta kapitel kommer huvuddragen av gåva att systematiskt gås igenom.

2.1 Benefika och onerösa avtal

Det finns flera olika slags fång som inte bara reglerar huruvida en person blivit ägare till egendomen utan också på vilket *sätt* personen blivit rättmätig ägare till egendomen. De vanligaste överlåtelseformerna är indelade i ensidigt respektive ömsesidigt förpliktande avtal. De ensidiga, benefika, avtalen innebär att man avser att berika någon utan krav på ersättning, t ex att man ger bort en present utan någon motprestation av mottagaren. Den som blir ägare genom gåva, arv, bodelning eller testamente blir det således genom ett benefikt fång. Ömsesidiga avtal, onerösa, innebär att en börda läggs på båda parterna såsom vid exempelvis köp där säljaren förväntas prestera egendomen samtidigt som han eller hon förväntar sig en likvärdig motprestation av köparen i form av pengar.

2.2 Definition av gåva

För att en överlåtelse ska räknas som gåva krävs det att ett antal rekvisit ska vara uppfyllda

1. En förmögenhetsöverföring ska ha gjorts vilket ska ha lett till att gåvotagaren berikats, dvs. mottagarens förmögenhet ska ha ökat samtidigt som givarens förmögenhet ska ha minskat
2. Transaktionen ska ha gjorts frivilligt
3. Det ska finnas en benefik avsikt, dvs. en gåvoavsikt

Alla dessa villkor måste vara uppfyllda för att överlåtelsen skall betecknas som en gåva.[10]

2.2.1 Förmögenhetsöverföring

Enligt detta rekvisit så ska gåvomottagaren berikas på givarens bekostnad. Regeringsrätten delar upp förmögenhetsöverföringsrekvisitet i två villkor. För det första så ska mottagaren berikas genom gåvan och för det andra så skall givarens förmögenhet minska. Huruvida en överlåtelse har benefik eller onerös karaktär kan inte enbart avgöras av att vederlaget för egendomen klart understiger dess värde och på så sätt kategoriseras som gåva. Det måste även påvisas att överlåtelsen leder till en

[10] Svensson, Kapital, gåva, förmögenhet, s 245

förmögenhetsminskning för överlåtaren. I RÅ 1993 ref 43 I[11] sades följande i domslutet ”En överlåtelse av fastighet från en fysisk person till ett av honom helägt aktiebolag har inte i sig sådana benefika inslag att överlåtelsen kan behandlas som gåva/…/ Bedömningen kan bli en annan om fastigheten överlåts till pris under taxeringen till ett bolag i vilket det finns andra ägarintressen.”[12]. Överlåtelsen av fastigheter till ett eget aktiebolag ansågs inte vara en gåva utan en avyttring eftersom det generellt inte kan sägas att överlåtarens förmögenhet minskar genom en sådan fastighetsöverlåtelse. Praxis från HD har dock visat att förmögenhetsöverföringen inte fordrar att förmögenhetsökning hos mottagaren behöver ske samtidigt som förmögenhetsminskning hos gåvogivaren.[13] Gåvoreglerna torde även vara tillämpliga då föremål utan ekonomiskt värde bortgivits, åtminstone såvitt det angår förhållandet mellan parterna.[14]

2.2.2 Frivilligrekvisit

Ett grundläggande kriterium för att gåva i civilrättsligt hänseende skall anses föreligga är vidare att överlåtelsen skett frivilligt.[15] I NJA 1991 s. 748 var det frågan om huruvida en utbetalning från en familjestiftelse, i samband med dess upplösning, till bröstarvingar utgjorde gåva och därmed skulle medföra gåvobeskattning. Stiftelsens ändamål var att förvärva och förvalta aktiemajoriteten i ett aktiebolag i syfte att bevara och trygga bolagets ledning inom aktiebolagsägarens familj. HD uttalade i domen att utbetalning från en stiftelse till dess destinatärer inte utgör gåva; skälet för detta synsätt är att stiftelsen genom sin styrelse, eller den som handhar styrelsens angelägenheter, därigenom uppfyller sina åliggande. I och med detta fann HD att åtgärden, dvs. utbetalningen inte innefattade det mått av frivillighet som kännetecknar gåvobegreppet.

Frivilligrekvisitet innebär att gåvan inte ska grundas på rättsligt tvång så som skyldighet att betala skadestånd eller underhållsskyldighet.[16] Rekvisitet anses inte uppfyllt om gåvoprestationen är en del i en rättslig förpliktelse men om gåvan ges på rent moraliska grundvalar, t ex utbetalning av underhåll även om detta inte erfordras, faller detta inom gåvorätten.

[11] Frågan i målet var huruvida en onerös eller benefik avsikt förelegat och om realisationsvinstbeskattningsreglerna skulle tillämpas .Omständigheterna i målet var att två personer ägde hälften var av vissa fastigheter. De avsåg att överlåta dessa fastigheter till, enligt ett alternativ, ett aktiebolag som de också ägde hälften var samt ett annat alternativ som innefattade överlåtelse till aktiebolaget sedan de i gåva till make respektive barn överlåtit sammanlagt sju procent av aktierna i bolaget.
[12] Jmf RÅ 2001 ref 2
[13] NJA 1980 s. 642 I och II avseende gåvoskattemål.
[14] Bengtsson, Om gåvobegreppet i civilrätten, s 692
[15] Bengtsson, Om gåvobegreppet i civilrätten, s 694
[16] Bengtsson, Om gåvobegreppet i civilrätten, s 694

2.2.3 Benefik avsikt

Ett av de mest grundläggande rekvisiten för att bedöma huruvida en gåva föreligger är givarens avsikt med överlåtelsen. Det förekommer olika åsikter om vad minimikravet skall vara vad gäller gåvoavsikten. Det har i doktrinen bland annat diskuterats att handlingen skall åtminstone utåt sett framstå som ”en akt av givmildhet eller något likartat”.[17] Men i svensk rätt torde dock den allmänna uppfattningen vara att det är tillräckligt att parterna är eniga om att det inte skall utgå något vederlag för prestationen. Även om det kan vara svårt att uppfatta om det föreligger några dolda motiv för gåvohandlingen bör man inte ta hänsyn till detta, en gåva föreligger även om det inte följer altruismens alla regler.[18]

I många fall kan det vara relativt lätt fastslå om en givare har för avsikt att genom gåvan berika gåvotagaren obligationsrättsligt. En överlåtelse som kallas för köp kan likväl klassas som gåva om köpeskillingen är högre eller lägre än köpeobjektets marknadsvärde om det främsta syftet är att överföra egendom. Vid helt obetydliga vederlag kan gåvoreglerna ges företräde framför KöpL.[19] Ett exempel är när en förälder säljer något till sitt barn till underpris eller om föräldern köper något av barnet till överpris. I båda fallen minskar förälderns förmögenhet samtidigt som barnets förmögenhet ökar. Syftet är att berika barnet, ge denna mervärde genom affären. Det krävs dock att det ”felaktiga” priset har satts utifrån grundvalen att berika någon part.[20] En underprisförsäljning är därför ingen gåva bara för att säljaren gjort en dålig affär. Om det inte är säljarens syfte att berika köparen är det heller ingen gåva. I det fallet handlar det om att man gjort en dålig affär, man har inte satt priset för att berika köparen. Bengtsson framhåller dock att gränsdragningen mellan onerösa och benefika avtal många gånger är oklar och kan vara mödosam att fastställa.[21] Olika saklägen ger upphov till olika resultat varvid nyss nämnda författare fastslår ”man får draga skiljelinjen med hänsyn till de olika situationernas karaktär och hela tiden beakta syftet med särreglerna om gåva”.[22]

Ett fall från Svea Hovrätt[23] om sk prisokunnighet rörde B som 1997 försålt sin fastighet för 70 000 kronor. När det senare blev känt för B att han sålt fastigheten till kraftigt underpris väckte han talan mot köparen varvid en värderingsman bedömde att fastigheten vid tiden för försäljningen var värd omkring två miljoner kronor. Utgången i målet blev att Svea Hovrätt fastställde tingsrättens dom om att köpet skulle bestå. Tingsrätten konstaterade att fastigheten sålts för ett synnerligen lågt pris men framhöll huvudregeln att avtal skall hållas. Rätten uttalade även stöd för

[17] Citat: Bengtsson, Om gåvobegreppet i civilrätten, s 694
[18] Bengtsson, Om gåvobegreppet i civilrätten s 696
[19] Bengtsson, Om gåvorätten i civilrätten, s 700
[20] Svensson, Kapital, gåva, förmögenhet, s 245
[21] Bengtsson, Särskilda avtalstyper 1, s 23
[22] Citat: Bengtsson, Särskilda avtalstyper 1, s 22
[23] Svea Hovrätt mål nr T 3384-01. Referatet är baserat på Norlén, Oskälighet och 36 § avtalslagen, s 346 f.

vigilansprincipen genom påpekandet att det är avtalskontrahenterna som vid avtalets ingående själva får ta tillvara sina intressen så långt de förmår. Ingenting i fallet pekade heller på att det ovanligt låga priset var satt för att berika köparen även om diskrepansen mellan parternas prestationer föreföll väldigt stor. Norlén påpekar att rätten även framhöll att B vid flera tillfällen under flera års tid upprepat sin vilja att sälja fastighetsdelen för det avtalade priset, att det vid en helhetsbedömning av omständigheterna vid avtalets ingående och senare inträffade förhållanden inte kunde styrkas att något avtalsvillkor var oskäligt och att talan därför lämnades utan avseende.[24]

Huruvida B hade för avsikt att berika köparen har belysts av Norlén som skriver att avtalsbalansen har en central betydelse i fallet med tanke på de stora skillnaderna i parternas prestationer samt att säljarens motiv till underprisförsäljningen måste diskuteras för att utröna huruvida en benefik avsikt förelåg.[25]

Även om det obligationsrättsligt kan fastställas att det finns en gåvoavsikt bör avsikten inom sakrätten avgöras av hur den uppfattas utåt sett och om transaktionen har som syfte att undandra borgenärer egendom eller pengar.[26] Om det finns en påtaglig skillnad mellan egendomen och den prestation som följer i dess ställe är presumtionen för att gåva föreligger relativt stark En helhetsbedömning i det enskilda fallet måste dock göras. I RH 1995: 81 var utgången betingad av hur transaktionen uppfattades utåt sett. En privat person, JC, utförde visst arbete åt aktiebolag X. Ersättningen för arbetet betalades med medel som tillhörde X-bolagets dotterbolag, C, som inte stod i avtalsförhållande till JC. C-bolaget gick kort tid därefter i konkurs. Konkursboet yrkade i stämning mot JC förpliktande för denne att till boet utge 500 000 kr. Som grund för yrkandet åberopades bl.a. att utbetalningen från C-bolaget till JC var att anse som gåva och därför skall återvinnas till konkursboet enligt bestämmelsen i 4 kap. 6 § konkurslagen. I tingsrättens dom, som senare fastslogs av Svea Hovrätt, underströks gåvoavsikten som kriterium på gåva och att avsikten skall bedömas på objektiva grunder då transaktionen bör åtminstone utåt sett framstå som en gåva. I målet fann man att ersättningen var en benefik transaktion med gåvoavsikt då JC tillgodogjort sig beloppet utan någon motprestation från C-bolaget. Tingsrätten baserade sin dom på de uppenbara missförhållandena mellan parternas prestationer. Skiljaktig mening i domen anförde å andra sidan att rättshandlingen utåt sett inte verkade ha företagits med någon gåvoavsikt för att ett moderbolag som betalar en uppdragstagare med egendom som tillhör dotterbolaget inte kan anses präglas av någon givmildhet eller någon för gåvoavsikt typisk egenskap.

[24] Norlén, Oskälighet och 36 § avtalslagen, s 347. Tillämpning av 30, 31 och 33 §§ avtalslagen avfärdade domstolarna utan närmare motivering. Hänvisning från Norlén, Oskälighet och 36 § avtalslagen, s 349
[25] Se vidare Norlén, Oskälighet och 36 § avtalslagen, s 348 ff
[26] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 236

I doktrinen har Bengtsson anfört att gåvoavsikten skall vara en frivillig överföring som är medveten från båda parters sida, men han manar dock till viss försiktighet vid tolkningen av hur parterna själva uppfattar transaktionen.[27] Hellner är dock av en annan åsikt och anser att vad gåvotagaren hade för uppfattning är irrelevant.[28] Om man ska ta intryck av Bengtssons modell där medvetenhet från båda parter ska spela in så kan domslutet i RH 1995:81 diskuteras och frågan är huruvida man kan finna en gåvoavsikt då ingen av parterna verkade införstådda med att en gåvotransaktion skett. Men utslagsgivande i fallet var att överföringen av medlen utåt sett kunde karaktäriseras som gåva.

Givarens gåvoavsikt spelade även stor roll i gåvoskattemålet RÅ 2001 ref 2 då en överlåtelse av fastigheter skulle ske till ett bolag där överlåtaren själv ägde 60 % samtidigt som en närstående ägde 40 %. Frågan i fallet var huruvida en överlåtelse av fastigheter till ett eget aktiebolag ansågs vara en gåva eller en avyttring. Enligt RR mening var gåvomomentet så betydande att överlåtelsen behandlades som en gåva. I domslutet fastslogs det även att en överlåtelse av en fastighet till närstående eller till ett av närstående ägt bolag normalt ska behandlas som gåva om ersättningen understiger taxeringsvärdet.

RÅ 2001 ref 2 har många likheter med RÅ 1993 ref 43 som nämnts ovan. Båda transaktionerna innebar överlåtelse av fastighet till bolag som ägdes till viss procent av närstående samtidigt som överlåtaren hade en betydande ägandedel i bolaget. Men i 1993 års fall där närstående endast ägde 20 % av aktierna var gåvomomentet samt gåvoavsikten inte betydande nog utan överlåtelsen behandlades istället som en avyttring. I RÅ 2001 ref 2 kan även paralleller dras till gåvorekvisitet förmögenhetsöverföring då överlåtaren berikade de närstående i bolaget samtidigt som vederlaget för fastigheten understeg taxeringsvärdet. Även i NJA 1980 s 642[29] bedömdes en överföring av en rörelse vara av gåvorättslig karaktär då, även om ett affärsmässigt syfte enligt domstolen kunde utrönas, detta inte uteslöt att givaren kunde ha haft gåvoavsikt. I fallet hade ett aktiebolag, ägt av A, hennes man och dotter, köpt en rörelse av A till ett pris understigande rörelsens verkliga värde. Överlåtarens man och dotter kom genom transaktionen indirekt att tillföras ett betydande förmögenhetsvärde vilket måste ha stått klart för nämnda överlåtare. Det har därför ansetts att det finns ett begränsat utrymme för att det kan förekomma gåvomoment även vid transaktioner med bolag i fall då transaktionen medför att någon som är närstående till givaren eller till någon som har avgörande inflytande på givarens beslut, direkt eller indirekt berikas.[30]

Vad som faller utanför gåvorättens område är förmögenhetsöverföringar som uppenbart dikteras av affärsmässiga intressen, såsom utgivande av

[27] Bengtsson, Om gåvobegreppet i civilrätten s 689 ff.
[28] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 236
[29] Gåvoskattemål.
[30] Utdrag från domslut i NJA 2008 s 1129

varor i reklamsyfte eller dylikt.[31] Men även när det gäller av givaren eller givarna helägda bolag eller när ägaridentitet råder mellan givare och gåvotagare vid transaktioner mellan bolag har det ansetts att de allmänna kriterierna för gåva inte är uppfyllda. I dessa fall föreligger ingen gåvoavsikt eftersom det endast är givaren själv som ytterst berikas. På samma sätt har ansetts att det inte finns något utrymme för gåva när det gäller koncernbidrag från moderbolag till dotterbolag i helägda koncerner.[32] I NJA 2008 s 1129 ansågs en fastighetsöverlåtelse genom gåva från ett moderbolag till ett helägt dotterbolag stämpelskattepliktig trots att vederlaget underskridit 85 % av taxeringsvärdet.

2.3 Bundenhet genom löfte?

Alla som läst juridik kan stoltsera med avtalsrättens grundval, pacta sunt servanda – avtal skall hållas, och enligt avtalslagen föreligger bundenhet redan i och med anbudet. Men denna löftesprincip kommer många gånger på skam inom gåvorätten då gåvogivaren anses som extra skyddsvärd eftersom det handlar om en benefik transaktion. Huvudregeln är att löfte om gåva inte är bindande. Även om den som avgav löftet medger att förklaringen var allvarligt menad för stunden samt att gåvoavsikten fanns går det inte förpliktiga denne att uppfylla sitt löfte eller kräva skadestånd.[33] Tanken bakom huvudregeln, vars undantag kommer att belysas, är framför allt att man inom svensk rätt velat hindra förhastade utfästelser då det skulle rimma illa med tankegångarna bakom GåvoL. Lagstiftaren har även velat skydda viljesvaga personer mot påtryckningar som de kan ha svårt att motstå samt ge skydd för givarens borgenärer och dennes familj mot att egendom går förlorad utan vederlag.[34] Ytterligare kan man urskilja en vilja hos lagstiftaren att förekomma tvister huruvida ett gåvolöfte avgivits eller ej.[35] I Danmark och Norge är dock ett muntligt gåvolöfte bindande samtidigt som beviskravet för att ett sådant löfte avgivits lär vara högt ställda.[36]

Från principen att gåvolöfte inte är bindande gör GåvoL betydande undantag. 1 § stadgar att utfästelse om gåva saknar verkan om den inte fullbordats eller gjorts i skuldebrev eller annan urkund[37] som överlämnats till gåvotagaren. Genom kravet på viss form har lagstiftaren velat förhindra oöverlagda transaktioner. Utfästelsen blir med andra ord bindande om ett gåvobrev eller skuldebrev utfärdas samt överlämnas till gåvotagaren. Utfästelsen skall ha gjorts i en handling som särskilt upprättats till gåvotagaren som ett bevis om gåvolöftet. Om gåvobrev utfärdas blir förklaringen bindande för givaren först då den meddelas till givaren eller

[31] Bengtsson, Gåvobegreppet i civilrätten, s 695
[32] Utdrag från domslut i NJA 2008 s 1129
[33] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 238
[34] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 239
[35] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 239
[36] Ramberg, Kontraktstyper, s 293
[37] Gåvobrev är att likställa med skuldebrev eller urkund. Ordvalet ”skuldebrev” påvisar att lagstiftaren närmast har tänkt på gåva av pengar.

representant för denne. Ett gåvobrev som blir liggande hos givaren saknar således verkan. Urkundsbegreppet kan tolkas relativt vidsträckt men handlingen borde ha upprättats som ett bevis på givarens intentioner; det är tveksamt om en bindande utfästelse kommit till stånd om någon i ett privat brev i förbifarten förbinder sig att utge en gåva. Men avgörande är huruvida utfästelsen framstår som lika allvarligt menat om skuldebrevsformen valts istället.[38]

När gåvoutfästelsen gjorts i ett skriftlig undertecknat gåvobrev som överlämnats till gåvotagaren måste gåvan som regel infrias.[39]

Vad gäller ett muntligt löfte som lämnats i officiella sammanhang, t ex vid sammanträde i kommunfullmäktige eller när någon håller tal vid bröllop, kan även dessa bli bindande.[40] Likaså donationer för välgörande eller vetenskapliga ändamål blir bindande om löftet är ägnat att komma till offentlighetens kännedom. Skyddet vid ogenomtänkta utfästelser är med andra ord inte lika stark om de görs offentligt. Lagstiftaren lägger dock vikt vid den avsikt som förmedlas utåt, är det oklart för åhörarna som tar del av utfästelsen att uppfatta avsikten torde det stämma bäst med tankegångarna bakom gåvolagen att någon muntlig bundenhet ej uppkommit. Bundenhet förutsätter inte att gåvotagaren tagit del av löftet som bringats till allmänhetens kännedom.[41]

2.4 Gåva av fast egendom

För gåva av fast egendom måste man beakta formkraven i 4:1 JB för att överlåtelsen ska vara giltig, 4:29 JB.[42] Både gåvotagaren, och överlåtaren skall skriva under köpehandlingen. Även om 1 § GåvoL är uppfylld så krävs både givarens och gåvotagarens underskrift på gåvobrevet.[43] Gåvobrevet ligger därefter till grund för lagfarten.

Om gåvotagaren erhåller en fastighet av gåvogivaren och utger ett vederlag, t.ex. i kontanter eller övertagande av lån, till givaren måste man bedöma om överlåtelsen alltjämt är att betrakta som en gåva. Om vederlaget motsvarar eller överstiger taxeringsvärdet för överlåtelseåret, anses överlåtelsen i sin helhet utgöra köp och utlöser därför kapitalvinstbeskattning för överlåtaren vilket bidrar till att 4:29 ej skall beaktas. Enligt 5 § lagen (1984:404) om stämpelskatt är förvärvet skattepliktigt om ersättningen uppgår till minst 85 % av egendomens värde. Syftet med bestämmelsen är att förhindra att stämpelskatt undandras genom att ett fång som i realiteten har karaktär av köp betecknas som gåva.[44] Skulle ersättningen vara lägre än taxeringsvärdet

[38] Bengtsson, Speciella avtalstyper 1, s 24
[39] NJA 1977 s. 717 (Porschen). Fallet kommer att behandlas under ogiltighetsreglerna nedan i uppsatsen
[40] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 240
[41] Håstad, Tjänster utan uppdrag, s 224
[42] Se NJA 1980 s 326
[43] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 240
[44] Utdrag från domslutet i NJA 2008 s 1129, hänvisning till prop 1983/84:194 s 31.

året före överlåtelseåret föreligger istället en gåva.[45] Stämpelskatt[46] beräknas på köpeskillingen och benefika överlåtelser är befriade från stämpelskatt om köpeskillingen understiger 85 % av taxeringsvärdet.[47]

Reglerna vad gäller återgångsvillkor vid gåva av fastighet lyder inte under 4:4, begränsningarna på två år vid köp av fast egendom behöver således ej åtlydas vid gåva utan återgångsvillkor kan göras beroende längre än två år. Reglerna om föreskrifter och återgångsvillkor kommer att beröras närmare under avsnitt 2.6, men här kan nämnas att 30 § stadgar att en överlåtelse som skett innan en återgångstalan väckts är giltig, vilket innebär att tredje man inte behöver iaktta de återgångsvillkor som uppställts för fastigheten även om denne känt till dessa villkor.[48] Om givaren på grund av sådan överlåtelse till tredje man går miste om sin rätt att återtaga egendomen blir gåvotagaren skyldig att utge gåvans värde till givaren. Paragrafen gäller utöver tvåårsregeln i 4:4 vilket innebär att återgångsvillkor är bindande för tredje man inom tvåårsregeln.

2.5 Fullbordan

Det har i ovanstående avsnitt avhandlats vad som definierar en gåva. I detta kapitel kommer det att belysas vad som krävs för att en gåva skall anses fullbordad.

Enligt 1 § GåvoL blir ett gåvolöfte normalt inte bindande för givaren förrän gåvan fullbordats. GåvoL anger i 2-4 § § vad som fodras för att en gåva skall anses vara fullbordad. För gåva av lös sak gäller enligt GåvoL att gåva överhuvudtaget inte kan göras gällande i förhållande till givarens borgenärer såvida den inte fullbordats genom att egendomen kommit i gåvotagarens besittning, 1 § 2 st. samt 2 § GåvoL. För löpande skuldebrev, aktiebrev och andra presentationspapper gäller tradition för fullbordande, 3 §.

Med besittning förstås att en person faktiskt innehar en sak oavsett om han har någon rätt att göra det[49]. Besittning till en sak föreligger i första hand när saken är under någons omedelbara kontroll och den som besitter en sak presumeras vara ägare till saken. Den som hävdar bättre rätt till egendomen men som saknar besittning har bevisbördan för sitt påstående. Det kan handla om situationer då någon stämmer besittaren och hävdar bättre rätt eller att någon vid utmätning hävdar att egendomen inte ägs av utmätningsgäldenären och på grund av det inte skall tas i anspråk för hans skulder, 4:18-19 UB.

NJA 1962 s.669 bekräftar traditionskravet av gåva även inom familjen. En dotter hade fått en sekretär i bröllopspresent av sina föräldrar men hon lät

[45] www.villaägarna.se
[46] Stämpelskatten är den avgift man betalar vid förvärv av fast egendom, dvs. lagfarten, eller tomträtt. Avseende stämpelskatt, se NJA 1978 s 232, 1980 s 291 och 2008 s 1129.
[47] Svensson, Kapital, gåva, förmögenhet, s 259
[48] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 248
[49] Håstad, Sakrätt avseende lös egendom, s. 50

föremålet stå kvar i föräldrarnas hus under flera år och det stod även kvar då fadern dog. Dottern vistades regelbundet i föräldrahemmet och disponerade då alltid rummet som sekretären stod i. När arvstvist uppstod mellan dödsbodelägarna efter fadern uppkom frågan huruvida dottern uppnått sakrättsligt skydd. HD fann att gåvan ej var fullbordad på grund av att sekretären även efter gåvoutfästelsen på lika sätt stod kvar i samma rum, som inte var ställd uteslutande till dotterns förfogande och att någon besittningsändring inte ägt rum före faderns död.

Om egendomen innehas av tredjeman är fullbordan uppfyllt i och med denuntiation till innehavaren, 3 § 3 st GåvoL.

Gåva av enkelt skuldebrev eller annan motsvarande fordran fullbordas genom denuntiation av givaren till gäldenären. Om en bindande gåvoutfästelse har skett kan gåvan även fullbordas genom att gåvotagaren meddelar gäldenären härom, 3 § 3 st GåvoL.

Fullbordande av gåva av pengar eller annan lös egendom såsom aktier kan ske genom insättande av pengarna på ett konto som står i gåvogivarens namn eller genom att överlämna egendomen för förvaring hos en bank, 4 §. Ett krav för fullbordande är emellertid att gåvogivaren inte förbehåller sig rätten att disponera över de insatta medlen. I NJA 1981 s. 464 ogillades ett yrkande om visst belopp då rätten fann att någon gåva aldrig fullbordats. Omständigheterna i fallet var att en förmyndare hade satt in pengar på ett bankkonto utfärdade i hennes omyndiga barns namn men modern behöll fortfarande rätten att disponera över kontot. Efter det att hon tagit ut pengar ifrån kontot väckte barnen talan gentemot modern för att rättens skulle förpliktiga henne att betala tillbaka pengarna. Yrkandet ogillades dock pga. att gåvan på grund av förbehållet inte var fullbordad genom insättningen.[50]

I vissa fall kan givaren finna det lämpligt att låta tredje man mottaga utfästelsen eller egendomen och genom tradition till representanten är gåvan fullbordad. Representanten måste även vara införstådd med avsikten bakom gåvan, detta för att förhindra skentransaktioner till men för givarens borgenärer där representanten enbart tror det handlar om förvaring av egendomen. Representantens insikt, eller brist på den, var avgörande i NJA 1961 s.673 där en kvinna, som avlidit innan rättegången, hade överlämnat pengar till sin brorsdotter med uppmaningen om att hjälpa en minderårig släkting, Kjell, ekonomiskt ”om detta behövs”. Brordottern hade sedermera återlämnat pengarna till fastern och Kjell yrkade på att brorsdottern skulle betala honom skadestånd. Då brorsdottern trott, trots sitt uppdrag, att pengarna fortfarande skulle tillhöra fastern och inte innebära en gåva ansåg domstolen att fullbordad gåva inte kommit till stånd, oavsett vad fastern åsyftat.

Hellner framhåller att vad som fordras för fullbordande av gåva av exempelvis hus på annans mark är till viss del oklart. En skriftlig utfästelse

[50]Referatet baserat på Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 242

till gåvotagaren torde vara tillräckligt men Hellner ifrågasätter, utan att vidare förklaring till varför, om skriftformen är nödvändig.[51] Men det verkar inte uppställas särskilda krav på besittningsövergång för bindande gåva. När det gäller gåva av bostadsrätt skall bostadsrättsföreningen underrättas.[52] För fullbordandet av fast egendom är kravet på skriftlig form det samma som vid köp, JB 4:29 hänvisar till bland annat 4:1-3. Gåvobrevet ligger sen till grund för lagfarten. Gåva av fast egendom mellan makar intar dock en särställning och blir enligt ÄktB 8:1 2 st giltig mot givarens borgenärer först genom registrering av gåvan. Sådan registrering måste ligga till grund för lagfart.

I NJA 1924 s. 193 skänkte två föräldrar på obestånd genom gåvobrev en fastighet med tillhörande lösöre till deras minderåriga son. Gåvobrevet innehöll förbehåll att de själva fortfarande hade nyttjanderätt till egendomen. Sedan makarna försatts i konkurs yrkade konkursboet på att fastigheten och den lösa egendomen tillhörde boet. Gåvan av lösöret god togs ej och skulle återvinnas till boet pga. villkoret om nyttjanderätten och egendomen ansågs ej ha kommit ur makarnas besittning. Gåvan av fastigheten godtogs dock, vilket torde grunda sig på att det fanns ett giltigt gåvobrev samt att någon besittningsövergång ej krävdes.

Genom gåvan minskar givarens förmögenhet och det är av stor vikt för rättsväsendet att trygga borgenärernas rätt vid sådana händelser. Traditionskravet får alltså inte ställas alltför lågt. Hellner har framhållit att ett särskilt tungt vägande motiv för traditionsregeln är att den främjar ordning och reda i omsättningslivet eftersom den utgör ett objektivt faktum som är lättare att bedöma än de inblandande parternas inställning t ex ifråga om transaktionen var allvarligt menad.[53] Traditionskravet skall motverka skentransaktioner då momentet innebär en viss uppoffring för överlåtaren då denne inte längre kan disponera över egendomen och genom rådighetsinskränkningen göra skentransaktionen alltför betungande för att genomföra.

2.6 Föreskrifter vid gåva

Det är inte ovanligt att en gåva är förknippad med föreskrifter om hur gåvan skall användas eller vilka inskränkningar i förfoganderätten som gäller. Sådana föreskrifter har åtskilligt större praktisk betydelse vid benefika överlåtelser än vid onerösa. Skälen härtill varierar men givaren har ofta ett annat syfte än att enbart berika mottagarens förmögenhet.[54] Villkor t.ex. för att försäkra sig om att egendomen stannar inom familjen eller att viss gåva till juridiska personer skall brukas i enlighet med föreskrifterna kan följa med gåvan. Några av de vanligaste föreskrifterna torde vara att gåvan skall

[51] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 243
[52] NJA 1993 s. 560
[53] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 244
[54] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 246

vara gåvotagarens enskilda egendom, dvs. att gåvan inte skall ingå i en bodelning vid skilsmässa eller dödsfall ÄktB 7:2 p.2. Villkor som uppställs om att en gåva skall vara enskild egendom kräver inte att mottagaren är gift när egendomen förvärvas, ett barn kan erhålla egendom genom gåva med en föreskrift som skall gälla vid ett framtida äktenskap.[55] Man kan även föreskriva att avkastningen som följer av egendomen eller surrogat härav skall vara enskild egendom. Avkastning av enskild egendom är annars giftorättsgods om inte det föreskrivits annat i villkoren. [56] Villkor som att gåvan ej får överlåtas utan givarens samtycke eller pantsättas är giltiga och ett överlåtelseförbud innebär samtidigt att egendomen ej får utmätas.[57] Ett överlåtelseförbud inskränker gåvotagarens rättigheter men samtidigt ger förbudet ett förstärkt skydd mot borgenärerna. Man kan även föreskriva ett förordnande om sekundosuccession samt att gåvan ej skall vara förskott på arv, ÄktB 7:2.

Två frågor som kan urskiljas är dels huruvida en föreskrift är giltig och dels vilka sanktioner som blir aktuella när en föreskrift inte följs.[58]
I brist på uttryckliga lagregler om vad som krävs för att ett villkor skall bli giltigt får huvudregeln anses vara att föreskriften är giltig så länge som gåvotagaren accepterar dem

I förarbetena[59] till äktenskapsbalken nämns att det skulle vara ett brott mot sedvanliga principer för gåvor och testamentariska förordnanden om man skulle åsidosätta en givares eller testators vilja. En givare borde med andra ord kunna vara säker på att uppställda villkor vid gåvor respekteras. I ett bodelningsmål från Svea Hovrätt, mål nr T 394-07, tvistades det om huruvida en fastighet som mannen förvärvat genom gåva från sin far skulle ingå i parets bodelning. Gåvobrevet innehöll föreskrifter om att fastigheten ej fick överlåtas eller pantsättas och att fastigheten skulle utgöra mannens enskilda egendom. Samtidigt så övertog mannen lånet på fastigheten. Hustrun hävdade att fastigheten borde anses som giftorättsgods eftersom paret utgett ett stort vederlag för att överta fastigheten. Avgörande för HD: s bedömning huruvida fastigheten skulle utgöra giftorättsgods var till att börja med att avgöra om en blandad gåva kan falla under gåvobegreppet i 7 kap 2 § ÄktB. Domstolen antog det vedertagna synsättet att en blandad gåva omfattas av samma regler som en ren gåva under förutsättning att den som helhet har gåvokaraktär samt att vederlaget, även om det kan vara betydande, understiger taxeringsvärdet. Fastigheten ansågs vara enskild egendom och domstolen fastslog att gåvoavsikten var klarlagd samt att vederlagets storlek och karaktär inte utgjorde något hinder för att överlåtelsen skulle anses som benefik.

[55] Karnov, lagtextkommentar ÄktB 7:2
[56] Karnov, lagtextkommentar, ÄktB 7:2
[57] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 248
[58] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 246
[59] Prop. 1986/87:90

Villkor vid gåva kan i många fall likställas med rättsförhållandena vid ett oneröst avtal.[60] Om gåvotagaren brutit mot ett väsentligt villkor kan fullbordad gåva gå åter, men det krävs att gåvotagaren gjort ordentliga avvikelser från villkoren; sanktionerna kan inte användas mot varje litet avsteg. I NJA 1933 s. 123 hade en givare gett kapital till en stad med föreskrifter om hur avkastningen skulle användas. När givaren dog testamenterades ytterligare medel till staden. Men avkastningen användes inte enligt villkoren och den universelle testamentstagaren efter givaren yrkade vid domstol att gåvan samt testamentsförordnandet skulle återgå. HD ogillade talan då de ansåg att staden ej brutit mot villkoret eftersom kapitalets avkastning var för ringa för att kunna användas till önskat ändamål.[61] En gåva kan villkoras med ändamålsföreskrifter, som 1933 års fall är exempel på, eller betingas med ett återgångsvillkor där gåvans giltighet görs beroende av huruvida en viss händelse inträffar eller ej. Det kan även uppställas ett s.k. resolutivt villkor, vilket innebär att avtalets giltighet upphör när villkoret förverkligas, t ex. att en gåva skall gå åter om gåvotagaren dör innan givaren.[62]

Om en föreskrift skulle anses vara alltför betungande och inkräkta för mycket på nyttjanderätten kan ett villkor jämkas med stöd av 36 § AvtL. Först och främst är det jämkning av själva villkoret som blir aktuellt, men det kan även bli så att hela villkoret blir ogiltigt och risken finns att hela gåvan skall gå åter, t.ex. vid föreskrifter som strider mot goda seder, pactum turpe.[63] Ogiltighet kan även inträda på grund av regler uppställda för den egendom som ges bort, t.ex. regler i aktiebolagslagen eller immaterialrättsliga regler.[64]

Vid gåva av fast egendom behandlas föreskrifter och villkor på annat sätt än vid köp av fast egendom. Till exempel så har ett överlåtelseförbud vid gåva sakrättslig verkan mot givarens borgenärer och fastigheten kan inte utmätas, 5:5 1 st UB.[65] I JB 4:4 sägs att ett köp ej får göras beroende av villkor mer än två år från den dag köpehandlingen upprättades. Om längre tid avtalats blir köpet ogiltigt. Dessa bestämmelser gäller inte vid gåva, 4:29, paragrafen gör ingen hänvisning till 4 § vilket leder till att 4 § ej är tillämplig vid gåva. En givare kan inte sedan en gåva fullbordats ensidigt ändra på gåvovillkoren, såvida förbehåll ej gjorts om det då gåvan överlämnades. Givaren kan dock ändra ett villkor om det enbart berör givarens rätt och är i gåvotagarens intresse. I NJA 2000 s. 262 ansåg Hovrätten, vilket senare fastslogs av HD, att givaren kunde ändra ett villkor som rörde givarens nyttjanderätt och som innan ändringen endast utgjorde en inskränkning av gåvotagarnas rätt att förfoga över egendomen. Omständigheterna i målet var att föräldrarna hade genom gåva överlåtit fast egendom till sina barn med en föreskrift om att föräldrarna skulle behålla nyttjanderätten till viss fastighet.

---

[60] Bengtsson, Särskilda avtalstyper, s 28
[61] Referatet baserat på Hellner. Speciell avtalsrätt II, s 247
[62] Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 109
[63] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 246
[64] Svensson, Kapital, gåva, förmögenhet, s 249
[65] Se NJA 1991 s 376

En av föräldrarna, efter den andres död, ville sedermera ta bort kravet på nyttjanderätt. Men några av barnen bestred ändringen då de ansåg att det endast ledde till att gården kunde avstyckas vilket enbart skulle föra med sig negativa konsekvenser för flera av syskonen då de ägde olika mycket av fastigheten.

Vid tolkning av villkor försöker rätten att så långt det går följa givaren vilja. Men om ett villkor inte är medtaget i gåvobrevet, går det då att införliva det senare? Vad gäller fast egendom har jag redan fastslagit ovan att det endast går med gåvotagarens godkännande. Både vid fast och lös egendom torde, enligt min mening, föreskrifter och villkor som ej införlivats i gåvobrevet vara utan verkan vid beaktande av 1 § GåvoL där fullbordan de facto skett genom utfästelsen.

2.7 Remuneratoriska gåvor

En gåva som ges som en kompensation för utfört arbete eller tjänst betecknas som en remuneratorisk gåva. Ett typiskt fall är gåva till anställd för lång och trogen tjänst. Förutsättningen för att en remuneratorisk gåva skall föreligga är att givaren inte är förpliktad rent lagligt att utge gåvan, t ex lön. Givaren kan även känna sig moraliskt förpliktad att kompensera mottagaren. [66] Gränsdragningen mellan remuneratoriska gåvor och lön är särskilt tveksam när det givna beloppet motsvarar skälig ersättning för det utförda arbetet. Om gåvan inte överstiger skäligt vederlag bör den betraktas som inkomst och därmed beskattas. Remuneratoriska gåvor har särskilt beaktats i förarbetena till gåvolagen eftersom de remuneratoriska gåvorna ansågs inta en särställning och lagberedningen fastslog att ”om den frivilligt överlämnade ersättningen icke till sitt värde översteg vad som enligt parternas mening och även enligt gängse uppfattning utgjorde ett skäligt vederlag för den utförda prestationen, övervägande skäl talade för att någon gåva överhuvudtaget inte borde anses föreligga”. [67] Gåvolagen är därmed inte tillämplig på remuneratoriska gåvor när den avser skälig ersättning för utfört arbete. Hellner bedömer att rättsläget är tämligen osäkert vad gäller remuneratoriska gåvor i övrigt, huruvida regler om benefika eller onerösa avtal skall gälla.[68] Men i förarbetena kan man finna vägledning genom lagberedningens ståndpunkt att gåvor som i beaktansvärd grad överstiger vad som efter omständigheterna kunde anses som skälig ersättning skall falla inom gåvorättens område. Som skäl för denna inställning framhölls framför allt att ”de särskilda drag av frikostighet som utmärker typiska gåvor skulle framträda icke alls eller blott svagt vid överlåtelser som utgör ett skäligt vederlag för gjorda tjänster”. Härvid kan paralleller dras till rekvisitet förmögenhetsöverföring, vid remuneratoriska gåvor är det osäker om detta rekvisit upprätthålls då givaren fått en viss prestation utförd som

[66] Bengtsson, Om gåvobegreppet i civilrätten, s 700
[67] SOU 1935:14
[68] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 237

uppgår till värdet av den utgivna gåvan. Enligt Bengtsson[69] så tyder lagberedningens uttalande på att de tar sikte på det avtalsrättsliga området vilket innebär att muntliga löften om remuneratoriska gåvor är bindande vilket enligt mig tyder på att de skall tolkas enligt onerösa avtalsregler. Även NJA 1940 s. 682 förstärker utsagan om att benefika regler ej är tillämpliga. I fallet hade en änka, som under lång tid fått hjälp i hemmet av sin son och sonhustru, gett bort viss egendom genom gåvobrev. Bl.a. överläts all lös egendom på gården som ersättning för all hjälp hon fått av sonen. Givaren och sonen fortsatte dock att bo tillsammans vilket innebar att någon besittningsövergång ej kom till stånd och i ett utmätningsärende uppkom tvist huruvida överlåtelsen gällde mot givarens borgenärer. HovR yttrade att värdet på den överlåtna egendomen ej översteg skälig ersättning för makarnas utförda arbete och att överlåtelsen därför måste vara bindande oavsett om egendomen kommit i makarnas besittning eller ej. HD fastställde även HovR: s dom i denna del. Gåvan skulle ej betraktas som en gåva varpå traditionskravet inte fordrades samtidigt som det enligt domen verkar som att remuneratoriska gåvor får sakrättslig verkan genom avtalet men då jag ej funnit några klara riktlinjer, varken i doktrin eller i praxis, får rättsläget anses oklart avseende det sistnämnda. Bengtsson har kommenterat domen och anser att räckvidden av HD: s avgörande är något oklar då fallet inte enbart handlade om traditionskravet. Han anser att avgörandet kan leda till orimliga konsekvenser vid tvister då det möjliggör skenöverlåtelser mellan arbetsgivare och anställda om den anställde kan anses förtjäna högre lön än denne erhållit. Arbetsgivaren kan på så sätt undandra egendom från borgenärer utan att överlåtelsen på något sätt går att objektivt konstatera. Det är väsentligt att minimikravet för tradition inte urvattnas. Bengtsson menar också att det i många fall, som i aktuella rättsfall, kan vara svårt att fastställa vad som är rimlig ersättning för personliga tjänster för både parterna och domstolen.[70]

Regeringsrätten som utgör högsta instans vid prövning av tvister vid skattefrågor har varit strikta i sin praxis och jämställer gåvor från arbetsgivare med arbetsinkomster så gott som alltid, då det finns ett samband mellan gåvan och tjänsten.[71] I RÅ 1997 ref 1 ansågs en gåva från en förutvarande majoritetsägare av en koncern till en ledande befattningshavare i koncernen vara intäkt av tjänst. Ägaren hade några månader efter försäljningen av företaget gett sju ledande befattningshavare betydande belopp i gåvor och tvisten handlade om huruvida den påstådda gåvan skulle tas upp till beskattning under inkomst av tjänst. RR ansåg att det förelåg ett samband mellan den förmån som cheferna erhållit och deras anställning även om givaren anfört att gåvorna hade sitt ursprung i vänskapsförhållanden. RÅ 80 1:44 visar dock att det även vid anställningsförhållanden är möjligt att vad som erhålls från arbetsgivaren i

[69] Bengtsson, Om gåvobegreppet inom civilrätten, s 702
[70] Bengtsson, Om gåvobegreppet i civilrätten, s 705
[71] Inkomstskattelagens 11 kapitel 14 § undantar däremot vissa särskilt angivna gåvor till anställda från beskattning. Dessa är julgåvor (upp till 400 kr), sedvanliga jubileumsgåvor och minnesgåvor (upp till 10 000 kr). Denna regel är dock endast tillämplig så länge det inte rör sig om gåvor som lämnas i pengar.

undantagsfall betraktas som gåva. Gåvan av en antik byrå på arbetstagarens 60-års-dag ansågs inte vara en löneförmån utan gåvan ansågs som en naturlig hedersbevisning.

En omständighets som i vanliga fall talar starkt för att gåva föreligger är att parterna är närstående. I dessa fall kan ju gåvodispositioner förekomma helt oberoende av anställningsförhållanden. Ett exempel är RÅ 1989 ref. 21 där en penninggåva från en far till hans anställde son inte ansågs ha sin grund i anställningsförhållandet. Avgörande torde ha varit att även en annan son som inte var anställd erhöll samma belopp i gåva.

3 Gåvobegreppet i ljuset av avtalsrätten

Inom avtalsrättens område är det först och främst avtalslagen som ger vägledning i hur avtal tillkommer samt hur uppkomna tvister skall lösas. Men då lagen endast är ett ramverk spelar rättspraxis och doktrin stor roll för att kunna tolka och sätta upp regler för olika former av avtal. Mycket går att utläsa genom dessa källor men även allmänna avtalsprinciper fyller många luckor på området, vilka kommer att belysas i uppsatsen då dessa erkända principer ska ge mig vägledning i hur man kan tolka vissa gåvoavtal och löften.

3.1 Avtalsformer

Avtal kan ta sig uttryck i många olika former och inom avtalsrätten förekommer en indelning i tre avtalstyper, konsensusavtal, formalavtal samt realavtal.

3.1.1 Konsensusavtal

Konsensusavtal, formlösa avtal, är bindande oavsett formen. Det ska föreligga samstämmiga viljeförklarningar och parterna skall vara överens om avtalets innehåll. Det formlösa avtalet är bindande oavsett om det är muntligt eller skriftligt.[72]

3.1.2 Formalavtal

Formalavtalet är ett avtal där det i lagen krävs skriftlig form. Dessa avtal förekommer på områden där det är särskilt viktigt att undvika förhastade avtal såsom vid fastighetsköp eller vid uppkomsten av kollektivavtal. Bundenhet inträffar då inte förrän båda parterna skrivit under handlingen. Först och främst avses formkrav som uppställs enligt lag men även avtalsvis kan parterna inbördes avtala om att avtal ej kommit till stånd innan t.ex. skriftlig handling förebragts.[73]

[72] Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 50
[73] Agell, Malmström, Civilrätt, s 89

3.1.3 Realavtal

Realavtalet[74], vilket kommer att spela störst roll i detta arbete, blir bindande först genom att det som avtalet avser traderas, överlämnas, till medkontrahenten. Realhandlingen innebär att innebär att någon aktivt företar något som bekräftar att denne anser sig bunden, t.ex. levererar en vara eller stiger på en buss.[75] Inom gåvorätten består handlingen i att överlämna en viss egendom till gåvotagaren. Dock förekommer det avsteg från den s.k. traditionsprincipen som har behandlats ovan i uppsatsen.

Gåvorätten kan dock inte anses strikt falla inom ramen för realavtal utan den bär även spår av formalavtal. Eftersom ett gåvolöfte blir bindande om det görs i ett skuldebrev eller annan urkund som överlämnats till gåvotagaren passar gåvorätten även in på formalavtalets område.

3.2 Avtalets uppkomst

Onerösa avtal kan finna regler och vägledning i avtalslagens första kapitel vad gäller avtals ingående. Avtalsrätten bygger på principen om rätten för var och en att fritt ingå avtal samt en skyldighet för avtalsparterna att infria avtalet. Grundläggande är avtalet ett samspel mellan den förpliktades vilja, uttrycket för dennes viljeförklaring och hur motparten uppfattar viljan dvs. tilliten. [76] Enligt 1 § 1 st AvtL kommer avtal till stånd genom överensstämmande viljeförklaringar, anbud och accept. 1 § andra stycket innehåller regler om att avtalslagen ger vika för bl.a. handelsbruk och sedvänja. Vad som bör nämnas i sammanhanget är att realavtal och formal avtal faller utanför avtalslagens första kapitel. 1 § 3 st undantar uttryckligen formalavtalen. Motiven nämner inget om realavtal men även denna form av avtal anses falla utanför avtalslagen.[77]

3.2.1 Anbud – acceptmodellen vid gåva

Vid gåva får den traditionella anbud – accept modellen ge vika i viss mån. Modellen är inte skapad för att användas på gåvorättens område men jag har ändock funnit det intressant att använda mig av den terminologi som återfinns i avtalslagen för att på så sätt försöka finna ett mönster i de handlingar som förekommer vid gåva. Terminologin passar inte alltid på gåva och jag vill på intet sätt strikt använda språkbruket på gåva. Men jag kommer att ägna följande avsnitt till att försöka tillämpa avtalslagens första kapitels regler vid gåva

Termen anbud kommer till viss del på skam då, händelseförloppet vid gåva rent formellt inte ser likadant ut som vid onerösa avtal. Men för att applicera

[74] Av latinska res = sak vars överlämnande krävs för avtalets giltighet
[75] Agell, Malmström, Civilrätt, s 90
[76] Hultmark, Ramberg, Allmän avtalsrätt, s 70
[77] Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 50

avtalslagens termer vid en benefik transaktion så avger givaren ett anbud som kan ta sig många uttryck till gåvotagaren som i sin tur får acceptera eller avslå anbudet. Anbud i traditionell mening enligt avtalslagen innebär oftast att avgivarparten skriftligen eller muntligen avger ett anbud. För att anpassa termerna så torde anbudet vid gåva bestå i att antingen överräcka ett gåvobrev eller själva föremålet för gåvan. Jag baserar detta på att 1 § avtalslagen slår fast att avgivande av anbud är bindande, medan ett muntligt löfte om gåva inte har samma förbindande påföljd.

Vid onerösa avtal är huvudregeln att något bindande avtal ej kommit till stånd innan en accept avgivits från medkontrahenten. Regeln får i gåvorätten istället karaktären av en undantagsregel. Accepten inom gåvorätten kan ej anses vara så pass viktig att den alltid krävs vid gåvor, men det torde krävas någon form av medverkan från mottagaren för giltig gåva även om det endast består i att passivt mottaga gåvan eller gåvoutfästelsen.[78]

Huvudregeln torde vara att någon uttrycklig accept ej fordras. En verklig accept fodras dock om gåvan medför en förpliktelse för gåvotagaren,[79] en gåvotagare torde dock inte kunna vänta med sitt svar alltför länge utan att gåvogivaren kan återkalla sitt anbud.

I ett gåvobrev kan en givare föreskriva accept inom viss tid och denna frist måste då respekteras av gåvotagaren. Om någon accept ej inkommer inom den föreskrivna tiden förfaller erbjudandet.[80] Om det i gåvobrevet föreskrivits att accept måste avges men ej inom vilken tid torde 3 § avtalslagen ge viss vägledning. Ett anbud om en gåva anses inte vara bindande för evigt och 3 § stadgar att ankommande svar måste inkomma inom den tid som anbudsgivaren skäligen kunde beräkna.

Ur gåvotagarens synpunkt behöver det inte alltid vara fördelaktigt att mottaga en gåva men det finns ju ingenting som hindrar gåvotagaren från att avböja erbjudandet, denne kan ju inte förpliktigas att ta emot egendomen och det bindande gåvolöftet förfaller genom att gåvotagaren avstår från sin rätt. Även om gåvan skulle vara helt utan förpliktelser kan det vara så att gåvotagaren inte vill stå i tacksamhetsskuld till givaren. En anledning, som torde förekomma i företagsvärlden och välgörenhetsorganisationer är att gåvotagaren inte vill beblanda sig med gåvogivaren av olika politiska eller etiska skäl.

Enligt 7 § AvtL är ett anbud eller svar som återkallas ej gällande då återkallelsen kommer adressaten till handa innan han tagit del av den eller samtidigt därmed. Ett tänkbart scenario är att givaren ger ett anbud, utfästelse om gåva, i form av ett gåvobrev till en mellanman för gåvotagarens räkning. Om mellanmannen endast skall fungera som ett led i överräckningen kan givaren återkalla sitt anbud innan gåvotagaren tagit del

[78] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 240
[79] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 241
[80] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 240

av det. Även om en mellanman på eget initiativ tar emot handlingen, t ex öppnar ett brev, för mottagarens räkning lär inte givaren bli bunden. Men om givaren låter t ex en bank mottaga en skriftlig handling för gåvotagarens räkning talar mycket för att bundenhet inträder eftersom banken uppträder i gåvotagarens ställe. Detta innebär att återkallelse av anbudet inte kan göras då banken tagit del av utfästelsen. Om farföräldrar vill sätta in pengar på ett bankkonto till sina barnbarn innebär det att banken uppträder i barnbarnens ställe och mottar pengarna på deras vägnar. I ljuset av 4 § GåvoL, där gåvan anses fullbordad när gåvan mottagits av banken för gåvotagarens räkning, torde mitt resonemang ovan vara i linje med tankarna bakom gåvolagen.

3.3 Tillitsteorin eller Viljeteorin

Tillitsprincipen inom avtalsrätten tar fasta på vad motparten med fog kunnat förvänta sig av avtalet, men inom gåvorätten urvattnas begreppet tillit då det inte tas hänsyn till gåvotagarens uppfattning om vad gåvoavtalet innebär. Det är gåvogivarens vilja som får genomslagskraft, inte vad mottagaren uppfattat som avgivarens vilja.

När det gäller tolkning av ett bindande gåvolöfte är utgångspunkten en annan än vid onerösa avtal. Om gåvoutfästelsens innehåll är oklart ska man vid tolkningen ta särskild hänsyn till givarens intresse.[81] Då det handlar om en ensidig utfästelse tolkas gåvoavtalets omfattning och innebörd till förmån för givaren.[82] Vid blandade gåvor torde det följa naturligt att gåvotagarens uppfattning ges större betydelse än vid rena gåvor.

Parterna måste, precis som vid onerösa avtal, tillvarata varandras intressen och jag anser att det måste finnas ett visst mått av lojalitet mellan kontrahenterna. Christina Ramberg slår fast att av de allmänna avtalsrättsliga principer som gäller för gåvoavtalet torde ömsesidig lojalitet vara av särskild vikt.[83] Enligt lojalitetsplikten har parterna en generell plikt att vara lojala mot varandra och lojalitetsplikten blir extra viktig i situationer där ena partens bristande vetskap eller brist på information är av betydelse för att kunna tillvara ta ett visst intresse och motparten inser detta. Även om graden av lojalitet måste skifta utifrån vad det är för avtalssituation bör det vid ensidiga förpliktelser finnas en lojalitet mot gåvotagaren även om lojaliteten mot givaren får anses vara av större mått. [84]

Enligt doktrinen torde minimiregeln vara lämplig i fråga om förpliktelser som är ensidiga, som t.ex. borgensförbindelser.[85] Regeln innebär att vid tvekan om en avtalad prestations omfång ges det minst betungande alternativet företräde. Enligt Adlercreutz har regeln endast fått ett klart uttryck i ett rättsfall från HD, NJA 1981 s 552, där oklarhet i en

[81] Ramberg, Kontraktstyper, s 293
[82] Ramberg, Kontraktstyper, s 294
[83] Ramberg, Kontraktstyper, s 292
[84] Nicander, Lojalitetsplikt före, under och efter avtalsslutet, s. 121
[85] Bernitz, Standardavtalsrätt, s 51 och Adlercreutz, Avtalsrätt II, s 100

bostadsförenings stadgar beträffande hembudsskyldighet ledde till att den minst långtgående förpliktelsen fick företräde. Minimiregeln anses i doktrinen som säljarvänlig på grund av att eventuella oklarheter torde röra säljarens förpliktelser då köparens åtagande oftast innebär betalning av priset. Detta kan leda till att konsumenten riskerar att missgynnas vilket talar för att regeln passar bäst på ensidiga förpliktelser. Att ena parten åtnjuter minimiförpliktelsen kan i realiteten medföra maximibelastning för motparten,[86] något som rimmar illa med konsumentskyddet eftersom det kan leda till att konsumenter missgynnas. Men i ljuset av gåvorättens grundval; att givaren betraktas som extra skyddsvärd, torde minimiregeln och dess bestämmelser om ”minst långtgående förpliktelser” få visst spelrum. Bernitz nämner dock att regeln ej bör tillämpas på så sätt att den underlättar kringgående av gjorda åtagande.[87]

3.4 Återgång av gåva på grund av givarens försämrade ekonomi

När en gåvoutfästelse är utfärdat finns det i GåvoL visst utrymme för att gåvogivaren kan ångra sig och ta tillbaka utfästelsen. När förhållandena ändras efter avtalsslutet är det endast genomgripande händelser som anses kunna inverka på avtalet samtidigt som gåvogivaren ges ökade möjligheter att återkalla en gåva.

Vad gäller återgång av gåva stipulerar 5 § 1 st. GåvoL att en gåvoutfästelse kan återkallas eller minskas om givarens ekonomi har försämrats så att det skulle framstå som uppenbart obilligt att kräva fullbordande av gåvan. Lagrummet gäller dock endast så länge som gåva ej fullbordats. Om gåvan skulle ha fullbordats finns det små möjligheter för givaren att få gåvan att gå åter då fullbordandet i praktiken fungerar som ett slags godkännande av överlåtelsen.[88]

I NJA 1942 s. 596[89] hade en chef för ett bryggeri skriftligen utfäst sig att i fem år understödja en professors vetenskapliga verksamhet med 300 kr i månaden. Chefen hade under en tid fullgjort sitt åtagande men efter två år meddelat professorn att han kom att upphöra med utbetalningarna då hans inkomst minskat med 1/3 medan förmögenheten var den samma. Frågan i fallet blev huruvida professorn, som lämnat meddelandet obesvarat och inte vidtagit någon åtgärd för att göra sitt anspråk gällande, ägde efter bryggerichefens frånfälle utfå understödet av hans dödsbo. HD ansåg att försämringen i ekonomin inte var tillräcklig och utgjorde ej skäl nog för att återkalla gåvoutfästelsen. Rättsfallet upprätthåller löftesprincipen och påvisar att ordalagen ”uppenbart obilligt” i 5 § innebär att bestämmelsen endast bör användas i undantagsfall och att det ställs relativt höga krav på

[86] Bernitz, Standardavtalsrätt, s 51
[87] Bernitz, Standardavtalsrätt, s 51
[88] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 245
[89] Referatet är baserat på Bengtsson, Särskilda avtalstyper 1, s 27

rätten att återta en utfästelse om gåva. Samtidigt är fallet en fingervisning om att visst dröjsmål med att vidtaga åtgärder för att göra sitt anspråk gällande inte medför att gåvotagaren får anses ha avstått från att utkräva förbindelsen.[90]

3.5 Återgång av gåva på grund märklig orätt

Om man utgår från 5 § 2 st. GåvoL kan man utläsa att en gåva kan gå åter om gåvotagaren gör givaren märkligt orätt. Givaren måste då ge gåvotagaren återkallelsen tillkänna inom ett år från det att han fick kännedom om orätten. Regeln ter sig ganska naturlig då gåvogivaren kan förvänta sig viss grad av tacksamhet för sin present men misstar han sig påtagligt på denna punkt kan en avgörande förutsättning för överlåtelsen sägas ha brustit. Bevisbördan för kännedom torde ligga på gåvotagaren.[91] Liksom första stycket i 5 § gäller lagrummet endast för gåvor som ej har fullbordats. Men vad gäller definitionen av ”märklig orätt” kvarstår det mycket att önska. Det verkar inte finnas något praxis på området men Christina Ramberg nämner som exempel på märklig orätt situationen där en kvinna lovar att skänka en värdefull tavla till sin blivande svärson som strax därefter stjäl en silverkanna från givaren och dessutom bryter förlovningen med hennes dotter.[92]

Undantagsvis kan dock även en fullbordad gåva gå åter men det krävs fatala moraliska snedsteg för att tillåta återgång av gåvan.[93] Härvid kan nämnas NJA 1961 s. 105 där en man som medverkat vid rånmord på en kvinna som givit honom en fastighet. Rättsfallet kommer att beröras vidare under avsnittet om förutsättningsläran.

Regeln om att gåva skall återgå då någon gör en märkligt orätt kan dock inte användas när gåvor ges med tanke på förväntade ekonomiska fördelar, t ex vid presenter till affärsförbindelser. Att givaren inte uppnår dessa förmåner kan i lagens mening ej anses som märkligt orätt enligt Bengtsson.[94]

Återgång av fullbordad gåva kan även aktualiseras då gåvotagaren brutit mot ett väsentligt villkor som ålagts gåvan, se ovan i avsnittet om föreskrifter.

---

[90] Vid dröjsmål vid penninggåva kan givaren bli skyldig att utge dröjsmålsränta, NJA 1942 s. 596
[91] Karnov, lagtextkommentar 5 § 2 st GåvoL.
[92] Ramberg, Kontraktstyper, s 294.
[93] Bengtsson, Särskilda avtalstyper I, s 27
[94] Bengtsson, , Särskilda avtalstyper I, s 27

3.6 Ogiltighetsreglerna i 3 kap AvtL

I doktrinen[95] kan man utläsa att det är allmänt erkänt att avtalslagens 3 kapitel kan användas då parter tvistar om gåva. Emellertid kommer utgången av tillämpningen präglas av den benefika karaktären.

3.6.1 Tvång

I 28 § AvtL behandlas det grova tvånget, råntvånget, som kännetecknas av våld på person eller hot som innebär trängande fara.

Lindrigt tvång behandlas i 29 § AvtL och denna typ av tvång kan bland annat bestå i hot om angivelse för brott eller hot om skadegörelse men även hot om att lämna menligt meddelande faller in under paragrafen. Det måste finnas ett orsakssamband mellan tvånget och den företagna rättshandlingen.[96] Inom gåvorätten kan man tänka sig en situation där en person ofrivilligt blir givare genom att gåvotagaren genom lindrigt tvång förmår en person att ge bort egendom. En annan situation som man kan tänka sig är då tredje man förmår en ofrivillig givare att ge gåva till någon. 29 § ogiltigförklarar rättshandlingen om motparten bort insett att rättshandlingen genomförts med tvång. Men vad händer med den annars så skyddsvärda givaren, blir denne bunden om mottagaren är i god tro? Rättsläget får bedömas som oklart.

Man kan urskilja två motstridiga intressen här som lagstiftaren velat tillvara ta, dels givarens rättsställning, dels gåvotagaren. Enligt min mening borde 36 § AvtL (se nedan) kunna tillämpas då omständigheterna före och under avtalsslutet torde kunna leda till jämkning av gåva, delvis eller i sin helhet. Om den ofrivillige givaren inte anses ha rätt till egendomen kan givaren vända sig till den som utfört påtryckningarna och kräva skadestånd, vilket enligt min uppfattning torde följa av regressrättens regler.

3.6.2 Ocker

Ockerparagrafen, 31 § AvtL nämner ”förmåner… för vilka något vederlag icke skall utgå” varvid benämningen stämmer in på gåva. Om någon förmått en part att överlämna en gåva genom att begagna sig av dennes trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroende ställning kan paragrafen aktualiseras då en gåva utgetts på felaktiga grunder, vilket medför att gåvan blir ogiltig.[97] I RH 2005:36 hade en kvinna begagnat sig av en äldre mans oförstånd för att förmå honom till att lämna stora penninggåvor till henne. Rätten kom fram till att kvinnan förmått mannen att utge stora summor pengar till henne genom att utnyttja mannens bristande omdömesförmåga.

---

[95] Se bla. Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 244 och Bengtsson, Om gåvobegreppet i civilrätten, s 700
[96] Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 252
[97] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 244

I NJA 1981 s. 718 yrkade åklagaren att fyra frimärksalbum till ett värde av 100 000 skulle gå åter då gåvotagaren enligt ockerparagrafen utnyttjat en pensionärs oförstånd genom att mottaga gåvan. Då det inte gjorts gällande att gåvotagaren förmått eller påverkat givaren ogillades åtalet.

Avtalslagens 28-31 § § har alla gemensamt att påtryckningar i olika former, som inte nödvändigtvis måste ha företagits av motkontrahenten, lett till att den rättshandlande utfört rättshandlingen.[98] Kravet på kausalsambandet, som aktualiseras i flera av ogiltighetsreglerna, kräver att rättshandlingen inte skulle ha utförts, i vart fall inte med det innehållet, om personen inte blivit utsatt för det för den beskrivna gärningen.[99]

3.6.3 Svilkligt förledande

Svikligt förledande enligt 30 § kan ta sig uttryck i att någon avsiktligt vilseleder genom lämnande av oriktiga uppgifter men även genom förtigande av omständigheter.[100] Det måste vara frågan om ett avsiktligt vilseledande, givaren måste inse att det är frågan om oriktiga uppgifter samt att denne måste inse att gåvotagaren inte känner till det verkliga förhållandet. Vidare krävs det även kausalitet mellan det ”svikliga förfarandet” och den företagna rättshandlingen. Paragrafen kan även appliceras på situationer där en presumtiv gåvotagare vilseleder givaren för att på så sätt uppbära gåvan. I NJA 1932 s. 183 fastslogs det att svekparagrafen kan tillämpas även om det svikliga förfarandet inte visat sig medföra förlust för den rättshandlande. Något krav på vinningssyfte är med andra ord inte uppställt i svekparagrafen, det finns inte något objektivt krav på vinning för gärningsmannen men rättshandlingen måste åtminstone i allmänhet framstå som ofördelaktig för den som företar den eller för den gärningsmannen handlar och som ofördelaktig och riskabel för den som utsätts för sveket.[101]

3.6.4 Strider mot tro och heder

Om en rättshandling strider mot tro och heder kan 33 § tillämpas varvid huruvida förfarandet strider mot tro och heder skall bedömas objektivt.[102] 33 § riktar in sig på omständigheter vid rättshandlingens tillkomst och rör endast förhållandet mellan parterna.[103]

Till skillnad mot 31 § behöver inte medkontrahenten själv ha påverkat den rättshandlande enligt 33 §. Man kan fråga sig om utgången i NJA 1981 s. 718 (frimärksalbumen) blivit en annan om 33 § åberopats då paragrafen har ett insiktsrekvisit och avser omständigheterna vid avtalets tillkomst. Då

[98] Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 251
[99] Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 253
[100] Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 254. 30 § motsvaras straffrättsligt av BrB 9:1, bedrägeri.
[101] Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 255
[102] Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 270
[103] Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 269

rätten i 1981 år fall ej fann att gåvotagaren förmått givaren att utge gåvan torde insiktsrekvisitet enligt 33 § möjligtvis gett ett annat utslag. I rättsfallet hade givaren och gåvotagaren haft kontakt under flera års tid och även om frimärksalbumen kommit på tal förut kan det måhända förhålla sig så att gåvotagaren måst insett att givaren inte var vid sina sinnens fulla bruk när överlåtelsen skedde. Adlercreutz anser att 33 § i viss mån kan komplettera 30 och 31 §§ då svek och ocker kräver ett aktivt framkallande. Enligt 33 § torde vara tillräckligt att medkontrahenten passivt, men på ett ohederligt sätt, utnyttjar den rättshandlandes enfald eller viljesvaghet.[104]

3.6.5 Förklaringsmisstag

32 § 1 st. AvtL, som är avsedd att läsas e contrario, föreskriver att den som gjort ett förklaringsmisstag är bunden av förklaringens innehåll mot en godtroende mottagare av förklaringen, den s.k. tillitsteorin.[105] Vid gåva anses det likväl att undantag skall kunna göras från e contrarioslutet, vilket ger att givaren inte nödvändigtvis blir bunden av den godtroende mottagarens uppfattning. Lagstiftaren har ansett det som oskäligt att i alla lägen inte kunna ta hänsyn till misstag som mottagaren varken ägt eller bort äga kännedom om och i förarbetena nämns särskilt de benefika rättshandlingarna[106]

Påföljden kan bli att överlåtelsen blir ogiltig men även en omtydning av förklaringen kan ske. Innebörden av förklaringen kvarstår men tillskrivs en annan mening.[107] Ramberg ställer sig dock tveksam till om 32 § ger skydd åt en givare som gör misstag även när mottagaren är i god tro och hon betecknar rättsläget som ovisst i brist på stöd i praxis.[108] Ramberg öppnar samtidigt upp för en diskussion då det enligt henne torde vara lättare att hävda att en gåvogivare är mer skyddsvärd än en person som gör samma misstag i samband med en affär som beräknas ge ekonomisk vinning. Dock så finner hon att även gåvotagaren bör beredas visst skydd då den som tar emot ett gåvolöfte fäster sin tillit till att löftet skall uppfyllas. Som stöd för sitt resonemang har hon uppställt ett exempel på företag som lovar att donera stor summor pengar till välgörenhet vid direktsända galor men som aldrig infriar sitt löfte men ändå drar nytta av den goodwill som det offentliga löftet givit. Hon anser att det skulle vara obilligt att dessa företag enbart genom att hävda förklaringsmisstag skulle kunna undkomma situationen.[109]

I de fall som givaren faktiskt har gjort ett förklaringsmisstag torde en godtroende gåvotagare kunna hävda att givaren åtminstone skall utge det belopp som givaren ville ge från första början. En tänkbar situation är även

[104] Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 273
[105] Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 263 f
[106] Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 265
[107] Karnov, Lagtextkommentarer 32 § 1 st AvtL
[108] Ramberg, Kontraktstyper, s 296
[109] Ramberg, Kontraktstyper, s 296

att givaren kan utträda ur utfästelsen genom att kompensera gåvotagaren med det negativa kontraktsintresset och på så sätt ”köpa sig fri”.[110]

3.6.6 36 § AvtL

Enligt 36 § kan ett gåvolöfte jämkas helt eller delvis. Regeln finns som ett redskap för både gåvogivaren och gåvotagaren. De traditionella byggstenarna i ett avtal så som tillitsprincipen och viljeförklaringar spelar mindre roll vid generalklausulens tillämpning och istället läggs vikten på omständigheter och förhållande före, under och efter avtalsslutet.[111] 36 § ger rättstillämpningen fritt spelrum och man behöver inte upprätthålla sig vid vissa rekvisit. Men samtidigt så är det just de omständigheterna som gör att 36 § inte fått den genomslagskraft som väntat, den är för vid. Likväl så är det allmänt erkänt i doktrinen att paragrafen är tillämplig vid gåvor. Det kan handla om allt för betungande villkor som uppställts för en gåva eller som i NJA 1977 s 717 där gåvan ansågs kunna jämkas.

I 1977 års fall hade en man efter en kortare relation med en kvinna utfäst i ett gåvobrev att hon skulle få ”en stycken fabriksny Porsche Carrera, årsmodell 1975” på sin 21-årsdag. Senare bröts deras förbindelse då mannens känslor svalnat för kvinnan, dock innan hon hunnit erhålla den utlovade bilen. Kvinnan yrkade i domstol att mannen skulle stå fast vid sitt löfte angående bilen. Mannen hävdade att utfästelsen var ogiltig enligt avtalslagen därför att det var ett ogiltigt avtal enligt 31 § AvtL då gåvans värde inte stod i proportion till deras relativt korta förhållande eller på den grund att avtalet var ogiltigt på grund av att det skulle strida mot tro och heder enligt 33 § att mannen skulle vara bunden av sitt löfte. En oenig HD kom fram till att gåvoutfästelsen var bindande för mannen och att det faktum att relationen var avslutad inte rubbat förutsättningarna för gåvans fullbordande. Emellertid framstod den utlovade bilen som en s.k. lyxgåva vars värde avsevärt översteg vad som fick betraktas som normalt även för en generös present av en förmögen givare i en förbindelse av det slag som parterna haft. Domstolen kom härvid fram till att gåvobeloppet skulle jämkas med stöd av 8 § skuldebrevslagen (numera 36 § AvtL). Gåvobeloppet sänktes från det yrkade 92 279 till 20 000 kronor.[112]

Då lagrummet behandlar även omständigheter som inträffat efter avtalsslutet torde det innebära att gåvotagaren har viss chans att vinna upprättelse då en fullbordad gåva blivit alltför betungande. Som exempel kan nämnas att en gåva krävt alltför stort underhåll eller skadat annan egendom som tillhört gåvotagaren.

[110] Jag vill dock klarlägga att jag ej kunnat finna stöd för detta i doktrinen.
[111] Ramberg, Hultmark, Allmän avtalsrätt, s 26
[112] Referatet baserat på Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 245

3.6.7 Förutsättningläran

Inom gåvorätten finns det även utrymme för tillämpningen av förutsättningsläran. Det är till synes ingen självklarhet att läran kan användas vid gåva men NJA 1961 s. 105 banade väg för viss tillämpning och Lehrberg öppnar upp för läran inom gåvorätten även om han manar till viss försiktighet. [113] I NJA 1961 s. 105 hade en man, som erhållit bland annat en fastighet av en äldre kvinna, medverkat några månader senare till rånmord på henne. Han förklarades straffri pga. själslig abnormitet men HD medgav återgång av gåvan på grund av bl.a. allmänna grundsatser om verkan av att väsentliga förutsättningar för en rättshandling brustit. I HD: s dom kan man även utläsa att handlingen från givarens synpunkt kunde framstå som otacksamhet. Mannen befanns dock straffri pga. psykisk störning. Borde detta ha inneburit att han egentligen inte skulle behövt återge gåvan då han inte kunde hållas ansvarig för brottet? Jag anser att resonemanget är av viss vikt, men samtidigt så förändrar det inte givarens förväntningar. Gåvotagaren hade inte visat den grad av tacksamhet som en givare kan förvänta sig.

Även om domen i 1961 års fall inte nämner något om förutsättningsläran specifikt vill jag ändå dra slutsatsen att förutsättningsläran kan användas vid benefika överlåtelser eftersom HD talade om att väsentliga förutsättningar för en rättshandling hade brustit.[114]

Förutsättningsläran fungerar som ett komplement till avtalslagens ogiltighetsregler och den möjliggör för parterna i en tvist att komma ifrån avtal pga. okända eller oförutsedda omständigheter, dvs. felaktiga förutsättningar.[115] Domstolarna definierar ofta förutsättningen som ett antagande men Lehrberg anser att det även kan handla om en förutsättning som inte behöver vara medveten. [116] Inom förutsättningsläran har man traditionellt uppställt tre rekvisit för att en förutsättning skall kunna tillmätas rättslig relevans.

1. Väsentlighetsrekvisitet. Förutsättningen skall ha inverkat bestämmande på den rättshandlandes beslut att företa rättshandlingen
2. Synbarhetsrekvisitet. Förutsättningens förhandenvaro och dess väsentlighet skall ha varit synbara för rättshandlingens mottagare.
3. Riskrekvisitet. En riskbedömning måste göras för att bedöma om en förutsättning skall tilläggas rättsverkan.[117]

---

[113] Lehrberg, Avtalstolkning. s 200
[114] Även Hellner skriver i Speciell avtalsrätt II på s 245 att förutsättningsläran kan bli tillämplig i extrema fall. Lehrberg verkar dock inta en mer positiv ställning till förutsättningsläran inom gåvorätten.
[115] Lehrberg, Avtalstolkning, s 201 f
[116] Lehrberg, Avtalstolkning, s 201
[117] Jag har använt mig av Lehrbergs terminologi i Lehrberg, Avtalstolkning, s 201 ff

Några olika relevansgrunder inom riskbedömningen som spelar in i den avvägning som måste göras mellan parternas intresse är huruvida en utfästelse eller garanti aktualiserats, om avgivaren förlitat sig på mottagarens oriktiga uppgifter, om mottagaren varit i ond tro om förutsättningens felaktighet samt om förutsättningen brustit på grund av vårdslöst orsakande.[118]

En part ansvarar själv för sina egna förutsättningar och man står själv för de förutsättningar man själv orsakat. Som huvudregel kan man inte heller åberopa en förutsättning som man bort inse var felaktig. De typfall, där en parts förutsättningar kan tillmätas relevans, kännetecknas av starka ändamålsskäl som talar till förmån för ena parten vid den avvägning som alltid måste företas mellan parternas intresse. [119]

3.6.8 Culpa in contrahendo

Var part ansvarar för sina förväntningar, men inom avtalsrätten kan hänsyn tas till motpartens klandervärda beteende. Det finns klara regler om hur en part skall uppträda i förhandlingar och vilka konsekvenser avsteg från dessa regler kan ge upphov till. Ovan har jag fastslagit att det är givarens vilja och viljeförklaring som får genomslagskraft men vad händer om gåvotagaren inrättat sig efter löftet om en stor summa pengar och ändrar på mycket i sitt liv pga. det tänkta ekonomiska tillskottet som aldrig uppfylls på grund av att givare vilselett gåvotagaren.

Utgångspunken för culpa in contrahendo måste sökas i motpartens culpösa beteende. En gåvotagare har i många fall inga inomobligatoriska regler som berättigar skadestånd på kontraktsrättsliga grunder utan det är endast utomobligatoriska regler som kan åberopas. Dolus in contrahendo innebär att en förhandlingspart kan bli skadeståndsskyldig om denne uppsåtligt vilseleder sin motpart i samband med avtalsförhandlingar. Ansvar kan till exempel uppkomma om en part förhandlar med en motpart men inte har någon egentlig avsikt att ingå avtal med kontrahenten.

I exemplet ovan i avsnittet om svek har den potentielle givaren medvetet vilselett gåvotagaren om att ett ekonomiskt tillskott var i antågande. Motparten har här uppträtt klandervärt i samband med löfte om gåva. Om en gåvotagare gjort större omändringar i sitt liv i tron på att en penninggåva var i antågande och givaren visste att gåvotagaren handlade utifrån löftet kan dolus och culpa in contrahendo möjligtvis användas även om ingen rättsligt bindande utfästelse gjorts. Även här är rättläget oklart men utifrån allmänna regler får man anta att en givare, trots den positiva särställningen, inte kan vilseleda en godtroende gåvotagare alltför långtgående. Samtidigt som var part ansvarar för sina förväntningar borde det få betydelse huruvida givaren

[118] Lehrberg, Avtalstolkning, s 208 ff
[119] Lehrberg, Avtalstolkning s 208

tagit initiativ till rättshandlingen och hur denne sedan agerat för att vilseleda gåvotagaren. Något som kan vålla problem är dock att bevisa det svikliga förfarandet. Problemet med att analogt använda dolus eller culpa in contrahendo på gåvorättens område är att någon bindande gåva ej kommit till stånd utan gåvotagaren har blivit vilseledd genom ett löfte som ej binder givaren. Samtidigt torde det vara just det som talar för användandet av dolus och culpa in contrahendo eftersom principen bygger på vilseledande innan avtal kommit till stånd. Om en givare genom vårdslöshet vilseleder gåvotagaren om sina avsikter torde han eller hon kunna få ersättning enligt det negativa kontraktsintresset.

I NJA 1963 s. 105[120] dömde HD affärsmannen G ersättningsskyldig och utdömdes skadeståndsskyldig upp till det negativa kontraktsintresset på grund av G: s uppträdande vid förhandlingen mellan G och E. I förhandlingen, som gällde ett anställningsavtal för E hos G hade G uppträtt som om han hade mer inflytande i bolaget än han de facto hade. G hade vilselett E beträffande utsikterna att erhålla anställning som VD i bolaget.[121]

Min spekulation angående culpa in contrahendos användning på gåvoområdet får dock en törn genom NJA 1973 s 175[122] där den privatpraktiserande läkaren K förhandlat med byggnadsingenjören H om uppförandet av en villa vari K skulle ha en läkarpraktik. H vidtog en del ändringar för att tillgodose Ks önskemål då båda parterna hade för avsikt att köp skulle komma till stånd. Så småningom drog sig K ur under åberopande att hon inte längre fått klarhet om priset och att detta blivit för högt. Något skriftligt avtal hade dock inte kommit tillstånd trots parternas välvilliga inställning. H yrkade skadestånd av K på grund av att hon genom vårdslöshet vilselett honom angående sin inställning och förmått honom att vidtaga åtgärder som för honom inneburit skada, dvs. culpa in contrahendo. Ingen instans ansåg att K blivit skadeståndsskyldig på grund av vårdslöst vilseledande eftersom K uppenbarligen menat allvar med förhandlingarna. HD fäste stor vikt vid formkravet vid fastighetsköp då de ogillade H: s talan och pekade på att avtalsbundenhet inte skall kunna upprätthållas på indirekt väg. Liksom fastighetsköp kräver viss form kräver lagstiftaren att en bindande utfästelse eller tradition skett för att en gåva skall vara giltig. Fallet ovan pekar på att ett gåvolöfte som ej är bindande ej heller ska kunna göras bindande indirekt. Möjligheterna att använda sig av culpa in contrahendo inom gåvorätten får dock inte anses utdömda av fallet ovan eftersom K ej gjort sig skyldig till vårdslöst vilseledande.

I RH 1996:154 har Hovrätten uttalat att 1973 års fall ej kan anses vägledande i fall då ena parten förfarit vårdslöst. Vidare sägs i fallet att skadeståndsansvar inte kan anses uteslutet vid fast egendom när ena parten vårdslöst vilselett motparten. Domstolen nämner även att skälen till formkravet vid köp av fast egendom, som skall verka mot överilade beslut, inte längre har samma viktiga funktion mellan kommersiella parter varpå

[120] Referat baserat på Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 111
[121] Se även NJA 1978 s. 147 angående skadestånd upp till det negativa kontraktsintresset.
[122] Referat baserat på Adlercreutz, Avtalsrätt, s 111

ersättning för det negativa kontraktsintresset kan bli aktuellt. Hovrätten fann att det skulle vara otillfredsställande att en köpare skulle gå fri från ansvar om denne vårdslöst lämnat uppgifter som medfört kostnader för en säljare.

Ett fall som belyser kausalsamband mellan försummelse och skada är NJA 1990 s 745[123] där ett bolag förhandlat med L om bland annat återförsäljningsrätt till vaccumpumpar. L hävdade att avtalsförhandlingarna mellan parterna nått så långt att en lojalitetsplikt uppkommit eftersom bolaget passivt beskådat hur han nedlagt arbete och kostnader på en framtida försäljningsverksamhet. HD uttalade i domen att skadeståndsskyldighet borde kunna komma i fråga om bolaget brustit i sin förpliktelse att ta hänsyn till L: s intressen och om bolaget uppträtt illojalt, t.ex. genom att underlåta att underrätta honom om förhållanden av betydelse för frågan att få till stånd ett avtal. Rätten fann att avtalsförhandlingarna nått så pass långt att det uppkommit en viss förpliktelse för bolaget att ta hänsyn till L: s intresse att begränsa sina kostnader och att bolaget handlat culpöst då de ej informerat L på ett tidigare stadium. Men då L ej haft några större utgifter att tala om samt det faktum att L borde ha insett att möjligheten till återförsäljaravtalet berodde på en rad osäkra faktorer och att det fortsatta marknadsföringsarbetet inneburit ett risktagande förelåg ej culpa in contrahendo.

Fallet belyser att var part står för sina egna förväntningar men att det kan finnas en förpliktelse att ta hänsyn till motpartens intresse, vilket är av vikt för mitt resonemang. En givare torde inte bara kunna passivt åse hur en gåvotagare gör större omändringar i sitt liv utifrån den förväntade gåvan utan att givaren har några förpliktelser gentemot gåvotagare. I domen i 1990 års fall uttalade HD att skadelidande part kunde få sina kostnader ersatta vid culpa in contrahendo, men som rättspraxis visar innebär dock culpa in contrahendo ingen generell rättighet att få skadestånd då det förekommit ett klandervärt beteende under förhandlingarna.[124]

3.7 Utomobligatoriskt skadestånd

I många fall har varken givaren eller gåvotagaren något avtal att falla tillbaka på och vid de tillfällena kan ett uppkommet skadeståndsanspråk grunda sig på ett utomobligatoriskt skadeståndsansvar. Har någon part orsakat uppkommen personskada eller ren förmögenhetsskada genom culpa eller dolus blir 2 kap skadeståndslagen tillämplig. 5 kap skadeståndslagen innehåller omfattningen på skadeståndets storlek. 1 § stipulerar att den som tillfogats personskada bland annat har rätt till ersättning för sjukvårdskostnader och inkomstförlust. Enligt 7 § omfattar ersättningen vid sakskada sakens värde eller reparationskostnad och värdeminskning. Även

[123] Referat baserat på Adlercreutz, Avtalsrätt, s 113
[124] Adlercreutz, Avtalsrätt I, s 113. Se vidare ang culpa in contrahendo bl.a. J. Kleineman, Skadeståndsgrundande uppträdande vid avtalsförhandlingar, JT 1991/92, s 133 och A. Adlercreutz, Rättsverkan av brutna förhandlingar och andra fall av ofullständiga avtal, SvJT 1987, s. 502

annan kostnad till följd av skadan samt inkomstförlust ersätts, det åligger dock den skadelidande enligt det sistnämna att visa att begärda ersättningar är skäliga och att han vidtagit de åtgärder som varit möjliga för att begränsa skadeeffekterna. Huvudregeln vid skadeståndansvar är att den uppkomna skadan skall vara kausala och adekvata. Den grundprincip som gäller är att den skadelidande genom skadeståndet skall sättas i samma ekonomiska situation som om skadan inte inträffat.[125]

Inom skadeståndsrätten behövs vanligen ingen uppsåtsbedömning göras vid person- eller sakskada eftersom ersättningsskyldighet oftast inte förutsätter uppsåt utan det är culpa som är avgörande i många fall.[126] Vid culpabedömningen är huvudfrågan om den påstått oaktsamme borde ha handlat på annat sätt.[127] Har oaktsamheten bestått i underlåtenhet att iaktta den grad av aktsamhet som kännetecknar en bonus pater familias, en god familjefar? Vid denna bedömning tar man hänsyn till ett antal olika omständigheter och det gäller att finna en standard med vilken man kan jämföra det handlande som förekommit och att man åtlyder den aktsamhetsstandard som välaktade personer iakttar i samma situation.[128] Jämte sedvana och den traditionella uppfattningen om bonus pater familias har lagstadgande och prejudikat fått en alltmer utbredd roll i culpabedömningen.

I de fall som gåvan vållar person- eller sakskada kan produktansvarslagen bli tillämplig. PAL gäller till förmån för alla skadelidande om skadan antingen gäller personskada orsakat på grund av en säkerhetsbrist eller skada på egendom som är avsedd för enskilt ändamål, om den skadelidande vid tiden för skadan använde egendomen huvudsakligen för sådant ändamål, 1 §. Skadan skall ha orsakats av en ”säkerhetsbrist” och enligt 3 § har en produkt en säkerhetsbrist om den inte är så säker som man kan förvänta. Något ansvar kan dock ej utkrävas från givaren så vida denne ej tillverkat, frambringat eller insamlat den skadegörande produkten enligt 6 § eller tillhandahållit den enligt 7 §.

3.8 Analogier enligt köprätten

Vid ett oneröst avtal har en köpare vissa påföljder att använda sig av vid dröjsmål och fel i varan. Om jag för stunden liknar givaren vid säljaren, finns det några påföljder som givaren kan utsättas för? Vad händer om gåvan skulle gå förlorad eller om det föreligger fel i gåvan? Rättsläget är även här högts oklart och större delen av utläggningen nedan är egna spekulationen på tänkbara lösningar.[129] Bengtsson nämner dock att det vid

[125] http://www.alden.se/Skadestandallmanhet.htm
[126] Hellner, Skadeståndsrätt, s 125
[127] Hellner, Skadeståndsrätt, s 125
[128] Hellner, Skadeståndsrätt, s 125
[129] Jag har dock funnit viss stöd för analog tillämpning av köprättsliga regler genom Ramberg som kort refererar till 17 § KöpL analogt vad avser givarens felansvar. Kontraktstyper s 294

blandade gåvor ofta finns möjlighet att kompromissa mellan gåvoreglerna och andra regler. Han nämner därvid givarens ansvar vid fel i gåvan vilket torde ge för handen att köplagens regler blir aktuella.

Men hur mycket vederlag krävs egentligen för att en överlåtelse kategoriseras som ett oneröst avtal istället för en gåva? Lagarna nämner inget om vad köpeskillingen skall uppgå till för att ett köp skall vara för handen. Räcker det med endast ett väldigt litet vederlag för att en gåvotagare får åberopa köplagen eller krävs det att ersättningen står i proportion med egendomen som förvärvas? Resonemanget är intressant eftersom en förvärvare har fler rättigheter som köpare än som gåvotagare. Men enbart den aspekten att gåvotagaren skall utge ett mindre vederlag för gåvan kan ej medföra att denne skall kunna åberopa reglerna kring onerösa förvärv. Om en gåvotagare gavs möjligheten att åberopa köplagens regler enbart genom att erlägga en ytterst liten summa skulle det medföra ett kringgående av gåvoreglerna och därvid regeln om att en givare ej blir bunden av ett muntligt löfte. En gåvotagare skulle då ställas i bättre dager och en givares rätt skulle minskas drastiskt. På så sätt kan enbart det faktum att ett vederlag av viss storlek erlagts ej vara vägledande i huruvida en gåva föreligger.

Vad som istället kan beaktas i sammanhanget är när motprestationen blir så pass betydande att den framstår som en förutsättning för det avgivna löftet. En betydelsefull motprestation innebär då att förvärvet ej framstår som en generös utfästelse, vilket leder till att givaren ej anses som extra skyddsvärd.[130] Sålunda kan en successiv övergång mellan de två typerna av förvärv urskiljas.[131] Även om rättsläget får anses oklart bör en gåva föreligga när det råder ett sådant missförhållande mellan prestationen och vederlaget som medför att transaktionen bedöms som gåva ur ett sakrättsligt perspektiv.[132] Bengtsson framhåller i sammanhanget att man inte bör avlägsna sig alltför långt från gåvobegreppet enligt normalt språkbruk.[133] Vad som kan nämnas i sammanhanget är att förarbetena till köplagen uttalar att reglerna om prisets bestämmande skall bygga på att köparen, om annat inte följer av avtalet, skall betala ett skäligt pris.[134] Vid klassificeringen av förvärvets karaktär anför Hellner att om det ej finns någon uttrycklig förklaring så som en gåvoutfästelse att stödja sig på bör bedömningen främst ske genom att utgå ifrån sedvana och andra omständigheter. Han nämner som exempel att det vid yrkesmässig verksamhet finns en presumtion för att vederlag skall utgå.[135] Har gåvotagaren en skriftlig utfästelse att åberopa torde betydelsen av klassificeringen vara av mindre värde.[136]

---

[130] Bengtsson, , Om gåvobegreppet i civilrätten, s 699
[131] Bengtsson, , Om gåvobegreppet i civilrätten, s 700
[132] Bengtsson, Om gåvobegreppet i civilrätten, s 698
Hellner uttrycker liknande ståndpunkt då han talar om att det yttre uttrycket för avtalets innebörd får vara vägledande. Speciell avtalsrätt II, s 236
[133] Bengtsson, Om gåvobegreppet i civilrätten, s 696
[134] Prop. 1988/89:76, s 1
[135] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 236 f
[136] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 236

Om man börjar med risken för varan (egendomen), den tidpunkt då givaren inte längre får anses ansvarig för gåvan om den skulle förstöras eller komma bort genom en händelse som ej beror på givaren, så kan jag börja med att konstatera att risken måste gå över på gåvotagaren i och med tradition av föremålet. 13 § KöpL uppställer som krav på risken övergång att risken går över på köparen när varan avlämnats enligt avtalet eller enligt 6 § angående hämtningsköp. Men kan givaren åläggas att stå risken för egendomen innan risken gått över även om inget vederlag utgetts? Gåvotagaren har med andra ord tagit del av en bindande gåvoutfästelse och egendomen är tänkt att överräckas vid ett senare tillfälle. Om egendomen innan överlämnandet förstörs eller kommer bort genom givarens vårdslöshet torde gåvotagaren ha viss rätt till att annat föremål träder i den förstörda egendomens ställe. Hänsyn torde dock tas till egendomens beskaffenhet samt omständigheter i övrigt. Härvid kan nämnas köprättens regler om individuellt och generiskt bestämd egendom varvid en generisk egendom torde vara lättare att utkräva än den individuellt bestämda. Bengtsson menar dock att gåvotagaren vid ringa ersättning för gåvan själv får anses stå risken för de flesta skador på egendomen. Givarens ansvar skall då begränsas till situationer vid uttryckliga garantier eller svikligt förfarande.[137]

Vad avser givarens ansvar för att vårda egendomen efter en giltig utfästelse tagit plats men innan tradition skett kan följande anges. I Handelsbalken 12:2 föreskrivs att part som gratis åtar sig att förvara något har ett vårdslöshetsansvar.[138] Men deponenten anses dock ha bevisbördan för att skadan uppkommit under förvaringen.[139] Vårdplikt påbjuds även i 72 § KöpL där säljaren är skyldig att vidta skäliga åtgärder för vård av varan även om köparen är i dröjsmål med att avhämta varan. Vidare är båda parterna skyldiga att vara lojala mot varandra och verka för att minimera de negativa konsekvenserna för varandra även vid kontraktsbrott.[140] Således får vårdplikten anses vara generell och analogsvis anpassas på gåvorätten.

Dröjsmål med att utgiva gåvan är ett annat möjligt problem och det torde endast vara i undantagsfall som gåvotagaren kan förvänta sig någon ersättning i form utav skadestånd och endast i situationer där förseningen varit avsiktlig eller då givaren måst ha insett att förseningen vållade stor skada. Jag anser att rekvisitet ”måst insett” är passande då man i allmänhet har ansett det vara obilligt om en givare skulle få utge skadestånd vid vanlig oaktsamhet.[141] Enligt 14 § KköpL har en köpare rätt till skadestånd för den skada han lider genom säljarens dröjsmål, om inte säljaren visar att dröjsmålet beror på ett hinder utanför hans kontroll. Konsumenten har även rätt att kräva fullgörelse enligt 12 §. Inom gåvorätten står det klart att kraven på gåvogivaren inte ska vara högre ställda än för en säljare samtidigt som en gåvotagare inte kan förvänta sig att kunna hävda sig samma förmånliga

[137] Bengtsson, Om gåvobegreppet i civilrätten, s 700
[138] Ramberg, Kontraktstyper, s 294
[139] Karnov,. Lagtextkommentar 12:2 HB
[140] Karnov, Lagtextkommentar 72 § KöpL
[141] Bengtsson, Särskilda avtalstyper I, s 35

villkor som konsumenter. I köplagen har köparen rätt till att kräva fullgörelse eller häva köpet samt kräva skadestånd om varan avlämnas för sent och det inte beror på köparen, 22, 23 och 27 § §.

Det allmänt vedertagna synsättet är att en gåvogivare inte har ansvar för fel i egendomen vilket medför att gåvotagaren inte kan göra rättsliga påföljder gällande pga. att den mottagna egendomen är bristfällig eller sämre än vad han haft anledning att anta vid gåvoutfästelsen. Hellner nämner att om en givare utfäst sig att skänka ett exemplar av ett särskilt grafiskt blad och han istället lämnar en förfalskning, kan det inte uteslutas att han blir skyldig att uppfylla sitt löfte och skaffa ett äkta blad eller utge värdet av ett sådant.[142] Gåvogivarens ansvar för fel i gåvan torde bero på gåvans beskaffenhet samt om det handlar om en blandad gåva eller ej; ju högre köpeskillingen är, desto högre krav kan man ställa på egendomens beskaffenhet. Det är endast om givaren insett eller avsiktligen vållat skadorna som gåvotagaren kan antagas få rätt i skadeståndsanspråk. Det har ansetts mer naturligt att gåvotagaren får bära risken vid skador och vad som kan utläsas ur doktrinen torde ansvarsfrihet från skadestånd sträcka sig till om givaren varit culpös.[143] Jag har inte kunnat finna grunder någonstans i doktrinen som talar för att en gåvotagare skulle vara berättigad till det positiva kontraktsintresset, dvs. ersättning för bland annat vinster som uteblivit, det som kan komma på tal är ersättning för gåvan. Dock så borde gåvotagaren få ersättning enligt det positiva kontraktsintresset om givaren förfarit grovt vårdslöst eller rent utav uppsåtligt. Men jag finner det oskäligt att en gåvotagare skulle försättas i en bättre position än om gåvan aldrig kommit till stånd eftersom gåvotagaren inte erlagt vederlag för egendomen, undantaget situationer där skadeståndslagen i annat fall skulle tillerkänna gåvotagaren ersättning för bland annat inkomstbortfall. Det mest sannolika är att man erhåller fler rättigheter då man erlagt betalning för egendomen än om den uppburits genom ett benefikt förvärv. Vad gäller hävning har jag inte ansett att det är nödvändigt att gå närmare in på då en gåvotagare i regel inte har något intresse av att häva ett benefikt avtal.

[142] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 249
[143] Bengtsson, Särskilda avtalstyper 1, s 35 och Hellner, Speciell avtalsrätt s 249

4 Familjen och gåvan

4.1 Gåva mellan makar

Gåvor mellan makar och sammanboende intar en särställning då det i många fall kan vara svårt att företa en giltig besittningsövergång. Närmaste avsnittet kommer därför att utreda rättsläget vid sådana gåvor.[144]

En gåva mellan makar är ett förmögenhetsrättsligt avtal som inte angår deras familjerättsliga mellanhavande. Det råder avtalsfrihet mellan makar, för de fall som äktenskapsbalken inte stadgar annat gäller således allmänt vad som gäller för upprättande och ingående av avtal.

En gåva mellan makar blir gällande obligationsrättsligt om de rekvisit som krävs för att gåvor i allmänhet skall bli giltiga har iakttagits eller om gåvan registrerats enligt 16 kap ÄktB.[145] 8:1 ÄktB stadgar härvid två alternativa vägar för att gåva mellan makar skall få giltighet, tradition eller registrering där registrering representerar skyddet mot borgenärer. Ifråga om lösöre kan gåvan bli gällande genom tradition även om besittningsövergången kan vara svår att fastställa mellan sammanboende makar, för säkerhets skull kan då gåvan registreras vid domstol för att ge skydd mot eventuella borgenärer.[146] Är gåvan en personlig present som inte står i missförhållande till givarens ekonomiska villkor är den dock gällande mot givarens borgenärer även utan registrering, 8:1 2 st. När registrering av gåva gjorts skall en kungörelse föras in i Post och inrikestidningar enligt 16:3 2 st. Viktigt är dock att det är ingivandet av registreringen som är det sakrättsliga momentet, inte publiceringen. Detta framgick enligt NJA 1981 s 528 där ett äktenskapsförord om gåva ansågs bli gällande från tidpunkten då det ingavs till rätten oavsett att kungörelse i tidning ej skett.[147] Det huvudsakliga skyddet för borgenärer ligger inte så mycket i publiceringsförfarandet, utan i den klarhet om gåvan och tidpunkten för den som skapas genom registreringen.[148] Om enbart allmänna regler skulle gälla finns risken att den givande maken vid utmätning kunde uppvisa handlingar som bevis för att egendomen redan överlåtits till den andra maken som gåva.[149] Om registreringen godkänns anses registrering kommit till stånd från och med

[144] Då detta kapitel på intet sätt är menat att vara heltäckande rekommenderas bland annat följande författares verk för vidare fördjupning i ämnet: Walin, Aktuella spörsmål – Några problem i den nya arvsrätten och Tottie, Äktenskapsbalken och promulgationslag mm.
[145] Agell, Äktenskap, Samboende, Partnerskap, s 125
[146] Svensson, Kapital, gåva, förmögenhet, s 256
[147] I gamla Giftomålsbalken var huvudregeln ett krav på äktenskapsförord för att gåva mellan makar skulle få giltighet. ÄktB införde registrering av gåva eftersom det ansågs att äktenskapsförordet kunde användas i dubbla syften då ett äktenskapsförord med underförstått gåvosyfte enbart innehållit en föreskrift om att viss egendom skulle vara ena makens enskilda egendom vilket inneburit att någon giltig gåva ej kom att föreligga.
[148] Svensson, Kapital, gåva, förmögenhet, s 256
[149] Agell, Äktenskap, Sammanboende, Partnerskap, 127

den dag registreringen inkom till rätten, 16:4 ÄktB. Registrering ersätter då kraven på tradition och denuntiation

I 8:1 3 st. ÄktB regleras några särskilda fall där det, förutom registrering, dessutom krävs inskrivning eller särskild registrering enligt särskilda bestämmelser för att uppnå sakrättsligt skydd. Genom kravet på dubbel registrering få borgenärerna särskild trygghet, de kan i endera register undersöka om en gåva förekommit mellan två makar. Bland annat märks kravet på dubbel registrering om man jämför 8:1 3 st. med 2 och 3 § § GåvoL, där bland annat aktiekontolagen (1989:827) och sjölagen (1994:1009) nämns som exempel på lagar som kräver dubbel registrering. Det bör dock noteras att nämnda paragrafer inte gäller vid gåva av fast egendom. Vid gåva av fast egendom mellan makar gäller istället de formkrav som stadgas i JB. Det sakrättsliga skyddet erhåller gåvotagaren dock först genom registrering enligt 16 kap ÄktB. Sådan registrering måste ske innan gåvan kan läggas till grund för lagfarten.[150]

Gåva föreligger även när ena maken insätter den andra maken som förmånstagare till en livförsäkring genom ett oåterkalleligt förordnande enligt 102 § lagen (1927:77) om försäkringsavtal. Enligt NJA1953 s 228 måste även sådan gåva registreras för att uppnå skydd mot borgenärer.

En muntlig utfästelse av den ena maken att utge viss gåva saknar verkan enligt 8:2 ÄktB. Detta torde följa naturligt genom 8:1 som stadgar att gåva mellan makar skall följa samma regelverk som uppställs för andra gåvor men har dessutom klargjorts av en egen regel i 2 §.[151]

4.1.1 Gåva genom bodelning

En bodelning mellan makar görs om den ena maken dör, vid skilsmässa eller under ett bestående äktenskap. Företeelsen sker ofta som ett led i ett generationsskifte eller för att möjliggöra att viss egendom görs om till enskild egendom och därmed skydda den mot ena makens borgenärer.[152]

En bodelning innebär enligt huvudregeln att makarna delar lika på allt giftorättsgods men makarna kan även skevdela enligt 12:1 ÄktB. Alternativregeln medför att man jämkar resultatet av bodelningen till förmån för den make som har mest giftorättsgods. De angivna förutsättningarna enligt lagtexten är att det med hänsyn till äktenskapets längd, makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheter i övrigt är oskäligt att en make vid bodelning skall lämna egendom till den andra maken i den omfattning som följer av 11 kap ÄktB[153]. Huvudregelns likadelningsprincip och skevdelningsregeln anger ramarna för bodelningen. Håller sig makarna inom bodelningsramen uppkommer inte någon gåva. En

[150] Agell, Äktenskap, Sammanboende, Partnerskap s. 126
[151] Prop 1986/87:1 s 296 ff
[152] Agell, Äktenskap, Sammanboende, Partnerskap s 143
[153] Hänvisningen till 11 kap ÄktB om andelsberäkning avser främst principen i 11:3 om likadelningsprincipen av det sammanlagda värdet av makarnas giftorättsgods.

förmögenhetsöverföring som går utöver bodelningsramarna räknas däremot som gåva.[154] Det kan t.ex. vara så att ena maken inte begär att få täckning för sina skulder.

4.1.2 Gåvoavsikt mellan makar

Det kan många gånger vara svårt att fastställa huruvida det finns en gåvoavsikt mellan makar. Om makarna lever tillsammans kan den givande maken även efter gåvotransaktionen fortsätta nyttja egendomen. Giftorätten resulterar därtill att gåvan kommer ingå i en eventuell bodelning, vilket innebär att den givande maken vid andelsberäkningen normalt kan räkna med att få halva gåvans värde på sin lott. Gåvan behöver därmed inte innebära någon verklig uppoffring för givaren vilket ger för handen att det finns risk för makarna att i syfte att undandra borgenärerna viss egendom vid utmätning företar rättshandlingar för skens skull.

För vissa typfall har det i rättspraxis utvecklats presumtionsregler för hur man bör tolka en viss rättshandling. HD har i spörsmål angående huruvida samäganderätt eller gåva varit aktuell formulerat en teori som bygger på att det i vissa fall handlar om en överenskommelse mellan makarna att båda skall bli ägare[155]. Överenskommelsen behöver dock inte vara uttrycklig utan HD har varit villig att under vissa förutsättningar intolka en tyst överenskommelse i samband med köpet. Den tysta överenskommelsen aktualiseras då en av makarna har köpt egendom i sitt namn men för makarnas gemensamma bruk, eller att den andra maken har möjliggjort eller underlättat förvärvet genom ekonomiskt tillskott. Detta tillskott kan då rent teoretiskt framstå som en gåva men HD har, då inget annat angetts från makarna, antagit att makens tillskott bygger på en önskan om samäganderätt och inte utgjort gåva eller lån. En gemensam partvilja får då antas ha förelegat, vilket verkar baseras på äktenskapet som institution och samhällsfenomen.[156] Partsavsikten var en utslagsfaktor även i NJA 1986 s. 513 där rätten fann att gåvoavsikt förelåg trots givarens yrkande på motsatsen. Omständigheterna i fallet var de att en man under ett samboförhållande låtit på kvinnans fastighet uppföra och montera ett staket, en yttertrappa, en altan och taktegel med egna medel och egen arbetsinsats. HD fann att föremålen var för sig kunde utgöra tillbehör till fastigheten enligt 2:1 och 2 § JB, att mannens åtgärder uppfyllt kraven på fullbordande av gåva samt att det skulle vara opraktiskt och olämpligt om mannen skulle behålla äganderätten till de insatta föremålen. En överlåtelse till fastighetsägaren torde därför ha skett, om inte andra särskilda omständigheter talade för motsatsen vilket inte ansågs styrkt i fallet. Målets avgörande baserades med andra ord på den partsvilja som kunde utläsas av yttre omständigheter i fallet.

[154] Svensson, Kapital, gåva, förmögenhet, s 246
[155] Agell, Äktenskap, Sammanboende, Partnerskap, s 128. Se bl.a. NJA 1972 s 347 och NJA 1986 s 513
[156] Agell, Äktenskap, Sammanboende, Partnerskap s 128

4.1.3 Utmätning

Om en gåva mellan makar saknar verkan mot givarens borgenärer p.g.a. behövlig registrering ej företagits kan egendomen i fråga tas i anspråk vid utmätning hos givaren.

I förhållande till givarmakens borgenärer torde man genom rättsanalogi kunna tillämpa principen i 4:19 UB, som lägger bevisbördan på gäldenärens make, om denna vid utmätning för gäldenärens skulder påstår sig vara rättmätig ägare till lös egendom i makarnas gemensamma besittning. Lagtexten har valt ordalydelsen ”och det ej heller framgår att egendomen tillhör den andre eller någon annan” vilket innefattar ett krav på att det skall anses styrkt att egendomen inte tillhör gäldenären. Beviskravet ställs olika högt beroende på huruvida gäldenärens make påstår sig ha full ägande rätt eller hävdar samäganderätt[157] .[158]

Enbart ett påstående om samäganderätt bryter inte presumtionen angående äganderätten. Lagutskottet anförde i sin utredning[159] att inventarier i hemmet ofta är samägda och att det i allmänhet är svårt för en make att på förhand säkra tillräcklig bevisning om äganderätten till sådan egendom. Med hänsyn till detta ansåg utskottet att beviskravet borde mjukas upp något i de fall egendomen påstods vara samägd men det fick enligt lagutskottet överlämnas till rättstillämpningen att i varje enskilt fall avgöra när den erforderliga sannolikheten skulle föreligga. Omständighet som talar för att samäganderätt föreligger är ex. en faktura som upptar båda makarna som köpare eller att ett belopp, som tagits ut från konto som disponeras av båda makarna, ungefärligen motsvarar köpesumman eller att båda makarna haft inkomster då egendomen anskaffats samt att egendomen typiskt sett brukar införskaffas för gemensamt bruk.[160] Då beviskravet för maka som hävdar bättre rätt till egendomen är strängt uppsatt innebär det att beviskravet då part hävdar samäganderätt sätts tämligen högt. Annars skulle det innebära att gäldenärens make skulle vinna gehör för sitt samägandeanspråk i större utsträckning vilket skulle medföra att det i huvudregeln högt ställda presumtionskravet skulle urvattnas.[161]

4.1.3.1 Återvinning av gåva mellan makar

Presumtionsregeln i 4:19 UB innebär att lös egendom får utmätas om det framgår att egendomen tillhör gäldenären. Registrering av gåva skall verka som ett skydd mot givarens borgenärer men borgenärerna ges ändå möjligheten att under vissa omständigheter angripa gåvan. Primärt har det betydelse om givaren går i konkurs vilket ger borgenärerna möjlighet att angripa gåvan enligt konkurslagens (1987:672) regler om återvinning. I 4:6

[157] En samäganderätt till olika typer av egendom kan uppkomma exempelvis genom en gåva till makarna gemensamt eller att de köpt en sak tillsammans.
[158] Prop. 1986/87:1
[159] LU 80/81:23
[160] LU 1980/81:23 s. 30
[161] Agell, Äktenskap, Sammanboende, Partnerskap s 127

KonkL stadgas det att den gåva till närstående som fullbordats tre år före fristdagen, om det inte visas att gäldenären efter gåvan hade kvar utmätningsbar egendom som motsvarade dennes skulder. Fristdagen räknas från och med den dag som gåvan fullbordades även om gåvolöftet skulle vara bindande. Beträffande fast egendom börjar fristen löpa från och med lagfartsansökan, 4:4 KonkL.

Konkurs är emellertid inte enda sättet för borgenärerna att få sina intressen tillgodosedda. Om givarmaken inte kan betala sin skuld, för vilken denne svarade för när gåvan blev gällande mot hans borgenärer eller av annan anledning är på obestånd, svarar den andre maken för bristen intill värdet av gåvan, 8:3 ÄktB. Bestämmelsen syftar till att ge vissa borgenärerna tillfälle att utan konkurs komma åt det värde som gåvan representerar och som gäldenären till deras förfång flyttat över på sin make.[162] Bakom rätten att vända sig till gåvogivarens make ligger tanken att den mottagande maken och givaren tillsammans uppträtt illojalt mot borgenärerna. Bestämmelsen kan inte tillgripas av senare tillkomman borgenärer som således inte kan åberopa lagrummet.[163] Den särbehandling som på så sätt uppkommer för de äldre borgenärerna kan motverkas av att de nyare borgenärerna sätter givarmaken i konkurs. Mottagarens ansvar enligt 8:3 får nämligen inte göras gällande så länge mål pågår om återvinning av gåva enligt KonkL eller lagen (1996:764) om företagsrekonstruktion.

Begränsningarna av gåvotagarens ansvar framgår av paragrafens ordalydelse som fastställer att bestämmelsen ej kan göras gällande om det är fråga om personliga presenter som inte står i missförhållande till givarens ekonomiska villkor eller om givaren, när gåvan blev gällande mot borgenärerna, hade kvar utmätningsbar egendom som uppenbarligen motsvarade de skulder som givaren är ansvarig för. Det torde ligga på gåvotagaren att visa att givaren, trots gåva, hade kvar tillräckligt med utmätningsbar egendom.[164] Gåvotagaren är likaledes fri från betalningsansvar om gåvan gått förlorad eller skadats utan mottagarens vållande, 8:3 2 st.

4.2 Gåva till omyndiga

Ett barn kan i de flesta fall ta emot en gåva utan större krav på viss form, men omyndigas rätt att själv mottaga gåvor är dock begränsat. Ett barn kan ta emot gåvor som ges utan förbehåll eller villkor, vilket följer av att gåvan då enbart är till fördel för den omyndige.[165] Barnet måste förstå innebörden av gåvan; en leksaksbil är enbart till fördel för barnet och innebörden av gåvan måste rimligen förstås, medan en värdefull aktiepost eller fastighet, även om den är till favör, kan vara svår att förstå innebörden med för ett

[162] Agell, Äktenskap, Sammanboende, Partnerskap s 129
[163] Agell, Äktenskap, Sammanboende, Partnerskap s. 129
[164] Prop. 1986/87:1 s. 145
[165] Svensson, Kapital, gåva, förmögenhet, s 247

ungt barn.[166] Det beror med andra ord på gåvans art och barnets förmåga att uppfatta gåvans innebörd som avgör om barnet själv kan ta emot gåvan eller om föräldrarna dvs. förmyndarna[167], företräder barnet vid mottagandet av gåvan.

Föräldrar eller god man får endast med överförmyndarens samtycke mottaga fast egendom, tomträtt eller bostadsrätt som gåva för den omyndiges räkning, FB 13:2 och 13:10. Samtycke från överförmyndaren ges normalt om inte gåvan anses som olämplig med hänsyn till egendomens natur, den omyndiges ålder och framtida behov eller andra omständigheter. Det skall dock stå klart att gåvan kommer vara till nytta för den omyndige.[168]

Om andra än föräldrarna är givare behövs ingen god man utan föräldrarna företräder barnet men om det är föräldrarna som vill skänka en gåva i form av fastighet eller en bostadsrätt, aktier eller liknande till sitt omyndiga barn måste föräldrarna ansöka hos överförmyndaren om förordnande av god man som sedan tar emot gåvan för barnets räkning, FB 3:10.[169] Godmanskapet är tillfälligt och upphör så snart som uppdraget är slutfört. Gåvogivare kan dock ställa som villkor i ett gåvobrev att någon annan än föräldrarna skall förvalta den egendom som den omyndige får.[170]

Det är vidare förbjudet att ge bort barns tillgångar, med undantag för personliga presenter såsom födelsedagspresent eller julklappar, FB13:11. Presenterna måste dock stå i rimlig proportion till barnets tillgångar. Föräldrar får aldrig köpa sig själva presenter för barnets pengar och endast i undantagsfall till andra. Gåvor kan inte heller ges med överförmyndarens samtycke då det finns ett gåvoförbud i 11 §. Förmyndare kan ej heller avstå från arv, testamente eller förmånstagarförordnande. Särkullbarn kan med överförmyndarens samtycke avstå arv enligt ÄB 3:9.

4.3 Förskott på arv

Succession utlöses genom dödsfall och svensk rätt erkänner två successionsformer, arv och testamente. Skillnaden på arv o testamente är att arv innebär en succession som sker enligt den ordning som lagen uppställer medan testamente grundas på den avlidnas på visst sätt givna förordnande.

Förskott på arv inbegriper att en arvlåtare, som efterlämnar flera barn, låtit en eller flera arvingar erhålla större ekonomiska fördelar än de andra under sin livstid. Lagstiftningen presumera då att det handlar om förskott på framtida arv om inte annat föreskrivits eller att det med hänsyn till

[166] Hellner, Speciell avtalsrätt II, s 243
[167] För barn som står under vårdnad av bägge föräldrarna är de förmyndare och behöriga att gemensamt företräda barnet. För barn som står under vårdnad av endast den ene av föräldrarna är denne ensam förmyndare.
[168] Svensson, Kapital, gåva, förmögenhet, s 248
[169] Svensson, Kapital, gåva, förmögenhet, s 248
[170] Svensson, Kapital, gåva, förmögenhet, s 249

omständigheterna måste antas ha varit avsett när egendomen gavs. Förskottsreglerna i Ärvdabalken 6 kap avser gåvor från arvlåtare till arvinge. Som gåvor betraktas inte endast transaktioner med klar gåvokaraktär, 1 §, utan även andra dispositioner där den benefika karaktären är övervägande såsom vid t.ex. försäljning till uppenbart underpris, betalning av arvinges skuld och avskrivning av fordran. Emellertid skall inte alla gåvor från arvlåtaren till arvinge betraktas som förskott. Härvid får man beakta gåvor som de facto har karaktären som rena gåvor, där givaren har föreskrivit annat och som inte skall anses som ett förtida arv.[171] Dock skall inte utgifter och kostnader som en förälder har haft i samband med barnets utbildning och uppehälle avräknas från barnets arv om föräldern genom kostnaderna endast fullgjort sin underhållsskyldighet, 6:2 1 st. ÄB. Inte heller skall det från bröstarvinges arv avräknas sedvanliga gåvor, vilkas värde inte står i missförhållande till givarens ekonomiska villkor, 6:2 2 st.

Gåvor till bröstarvingar skall, som ovan nämnt, presumeras utgöra förskott. Men då gåvan ges till andra arvingar är presumtionen den motsatta, dvs. gåvan presumeras vara givna utan avräkningsskyldighet.[172] Om gåvan skall anses som ett förskott på arv skall gåvans värde vid gåvotillfället läggas till kvarlåtenskapen och sedan räknas av gåvotagarens arvslott. För att åstadkomma utjämning mellan arvingar i syfte att motverka effekten av tidigare givna gåvor och dyl. finns det två metoder av s.k. kollation att använda sig av, realkollation och idealkollation. Med realkollation menas att en arvinge i princip skall återbära till dödsboet vad han under den dödes livstid erhållit av denne. Idealkollation å andra sidan tar sikte på att den mottagna egendomen betraktas som ett förskott på arvet och att detta förskott aldrig behöver återbäras, utan endast avräknas på arvslotten. Även om förskottet skulle visa sig bli större än arvslotten blir det inte fråga om återbäring; arvingen får tillgodoräkna sig det han fått för mycket vilket kan innebära att viss förlust drabbar medarvingarna. I svensk rätt tillämpas principen om idealkollation, ÄB 6:3-5.[173]

[171] Svensson, Kapital, gåva, förmögenhet, s 288
[172] Saldeen, Arvsrätt, s 50
[173] Saldeen, Arvsrätt, s 51

5 Sammanfattande analys

5.1 Gränsdragning för begreppet gåva

I gåvolagen ges ingen definition av vad begreppet gåva är utan vägledning får hämtas från olika förarbeten till lagar samt domslut där gåvobegreppet varit aktuellt. Först och främst kan man fastslå att det handlar om en förmögenhetsöverföring som har sitt ursprung i givarens vilja att berika mottagaren samtidigt som givaren förmögenhet minskar. Regeringsrätten har bland annat fastslagit att en överlåtelse från en fysisk person till ett av honom helägt aktiebolag inte har karaktären av gåva. Men en överlåtelse av en fastighet till närstående eller till ett av närstående ägt bolag ska normal behandlas som gåva om ersättningen understiger taxeringsvärdet. Enbart att vederlaget för egendomen klart understiger dess värde innebär inte att en gåva alltid är för handen. Om det finns en påtaglig skillnad mellan egendomen och prestationen är dock presumtionen för att gåva föreligger relativt stark men en helhetsbedömning i det enskilda fallet måste göras.

Förmögenhetsöverföringen skall vara frivillig och det skall finnas en benefik avsikt. Även om det i doktrinen har diskuterats vad minimikravet borde vara för gåvoavsikten, torde det i svensk rätt vara tillräckligt att parterna är överens om att något vederlag inte skall utgå. Gåvoavsikten bör bedömas utifrån hur den uppfattas utåt sett så att det kan fastställas att transaktionen inte har som syfte att undandra borgenärer egendom.

I likhet med gåva innebär arv ett benefikt förvärv men det skall inte blandas ihop med termen gåva då arvet eller den egendom som testamenterats faller inom successionslagstiftningen. Gränserna mellan gåvorätten och arvsrätten suddas ut då det blir tal om förtida arv. Det föreligger en presumtion för förtida arv då någon bröstarvinge mottar en gåva eftersom gåvan kan inverka menligt på resterande arvingars laglott. Men givaren kan genom ett gåvobrev föreskriva att gåvan ej skall utgöra förtida arv. Även bodelning definieras som ett benefikt förvärv, men gåva föreligger inte förrän förmögenhetsöverföringen går utöver bodelningsramarna och likadelningsprincipen.

5.2 Begreppet gåva ur tre perspektiv

För att återknyta till inledningen av denna uppsats där jag skrev att det har varit en viktig uppgift för rättsvetenskapen att klargöra skillnaderna mellan gåva och onerösa avtal kan gränsdragningen markeras av de lagregler som uppställts om gåva. Några av de viktigaste lagreglerna kan delas in i tre huvudgrupper där man behandlar gåvan i avtalsrättsligt hänseende,

obligationsrättsligt hänseende samt sakrättsligt hänseende. Härtill kan även nämnas gåvans betydelse inom successionsrätten.[174]

5.2.1 Avtalsrättsligt hänseende

Avtalsrättsligt kan man urskilja skillnader mellan förvärv genom gåva och förvärv genom köp eftersom enbart ett löfte inom gåvorätten inte binder givaren. Jag har i viss mån likställt avtalsrättens anbud med utfästelse om gåva vilket ger för handen att utfästelse eller tradition av egendomen får anses som ett anbud vid gåva vilket då binder givaren. Från principen att ett gåvolöfte inte är bindande gör 1 § GåvoL betydande undantag. En utfästelse om gåva blir således giltig om den fullbordats eller gjorts i skuldebrev eller annan urkund. Gåvobrevet skall ha överlämnats till gåvotagaren. Doktrinen ställer sig tveksam till om en bindande utfästelse kommit till stånd om någon i förbifarten i ett personligt brev förbinder sig att utge en gåva, urkunden skall nämligen fungera som ett bevis för gåvotagaren angående givarens intentioner. När utfästelsen överlämnats till gåvotagaren måste gåvan som regel infrias. Gåvoutfästelsen blir således endast giltig under förutsättningen att gåvotagaren tagit del av den. Ett gåvobrev som inte överlämnas blir verkningslöst till skillnad från ett testamente.

Gåvotagarens accept får i många fall ses i ljuset av vilken egendom det är som erhålls. Om gåvan skulle innebära förpliktelser torde det krävas en mer uttrycklig accept för att gåvotagarens skall anses bunden, medan accepten vid mindre gåvor torde ta sig uttryck i ett jakande svar eller mottagande av egendomen. Varför det krävs uttrycklig accept vid gåvor med förpliktelser har sitt ursprung i att gåvotagaren inte skall bli bunden av anbudet allena samt inte bli bunden av något som denne inte är helt införstådd i.

Det är givarens vilja som får anses som det utslagsgivande för gåvans omfång och givarens vilja kan utläsas ur dennes viljeförklaring, dvs. anbudet. Hur gåvotagaren tolkat viljeförklaringen är i de flesta fall irrelevant då tillitsprincipen sätts ur spel vid gåva.

Även avtalsrättens allmänna avtalsprinciper måste beaktas vid gåvan. En givare kan inte villkorslöst behandla en gåvotagare hur som, även givaren måste följa gängse normer på avtalsrättens område. Avtalslagens 3 kapitel går att anpassa på gåvorättens område i stort och de är tillgängliga för både givaren och gåvotagaren att tillämpa. I uppsatsen behandlas även vad som kan tänkas gälla vid svikligt förledande vilket för med sig att jag reflekterat över dolus in contrahendo och culpa in contrahendo. Även om regeln inte får användas för att kringgå avtal som kräver viss form[175] kan principen beaktas för att finna vägledning då någon part medvetet eller vårdslöst vilselett den andra samt att parterna ej handlat i enlighet den grad av lojalitet som måste beaktas även innan ett bindande avtal kommit till stånd. Vad

[174] Jag har använt mig av Bengtssons indelning av gåvorätten i Om gåvobegreppet i civilrätten.
[175] Jmf NJA 1973 s 175 och RH 1996:154

avser givarens rätt att utträda ur ett åtagande genom att kompensera gåvotagaren och på så sätt köpa sig fri från utfästelsen kan nämnas att en givare bör kunna utträda ur en utfästelse genom att kompensera gåvotagaren med det negativa kontraktsintresset. Det skall dock nämnas att rättsläget får bedömas som oklart på den här punkten men utträde genom kompensation torde kunna appliceras vid tillfällen då givaren gjort ett förklaringsmisstag enligt 32 § 1 st. AvtL.

5.2.2 Obligationsrättsligt hänseende

Parternas inbördes förhållanden vid gåvotransaktioner skiljer sig från de vid ett oneröst avtal. Föreskrifter som följer med en gåva har ofta större praktisk betydelse än vid onerösa avtal och givaren har många gånger ett annat syfte än att enbart berika mottagaren. Några av de vanligaste föreskrifterna torde vara att gåvan skall vara gåvotagarens enskilda egendom, att gåvan ej får överlåtas utan givarens samtycke samt föreskrift om att gåvan ej skall vara förskott på arv. Ett överlåtelseförbud innebär samtidigt att egendomen ej heller få utmätas. Man skiljer mellan frågor huruvida föreskrifterna är giltiga och frågor om vad som händer när en föreskrift inte följs. En föreskrift, i brist på tydliga lagregler, får anses vara giltig så länge som gåvotagaren accepterar dem. Om gåvotagaren brutit mot ett väsentligt villkor kan gåva gå åter, men det krävs att avvikelsen varit av viss dignitet. Villkor vid fast egendom tillåts gå utöver tvåårsregeln i JB 4:4, vilket ger vid handen att någon tidsbegränsning ej finns.

En givare kan inte sedan en gåva fullbordats ensidigt ändra på en föreskrift utan gåvotagarens samtycke så vida det inte enbart rör givarens rätt samt är i gåvotagarens intresse. Givaren har i NJA 2000 s. 262 givits rätt ändra ett villkor som rörde givarens nyttjanderätt och som innan ändringen endast utgjorde en inskränkning av gåvotagarens rätt att förfoga över egendomen.

Om en föreskrift skulle anses vara alltför betungande eller inkräkta alltför mycket på gåvotagarens nyttjanderätt kan villkoren jämkas enligt 36 § AvtL. Vid tolkning av villkor försöker rätten att så långt som det går följa givarens vilja och förarbetena till ÄktB nämner att det skulle vara ett brott mot sedvanliga principer för gåvor om man skulle åsidosätta en givares vilja.

En förenklad klassificering av en benefik rättshandling är som tidigare nämnt att givaren saknar rätt till vederlag för sin prestation enlig vad som gäller vid onerösa avtal. Gränsdragningen mellan onerösa och benefika avtal kan i många fall vara svår att bedöma då en gåva utåt sett kan te sig som en generös handling utan vederlag, medan det parterna emellan kan ha förekommit motprestationer av olika slag. Uttrycket ”om du kliar min rygg så kliar jag din” kan vara en passande liknelse att utgå från. Även om inget vederlag utgått för den aktuella gåvan kan givaren på andra sätt ha tillskansat sig medel genom andra förehavande parterna emellan. Det som

många gånger blir aktuellt är de remuneratoriska gåvorna där gränserna mellan erforderlig lön och gåva kan vara svåra att urskilja. En förutsättning för att en förmån, som en anställd har erhållit från någon annan än arbetsgivaren, skall anses härröra från anställningen är att det finns en ekonomisk intressegemenskap mellan arbetsgivaren och den som har lämnat förmånen.

Men även när det gäller gåvor mellan parter som inte har något arbetsförhållande som lurar i kulisserna kan de onerösa inslagen göra sig gällande då någon form av motprestation kan urskiljas. Vad jag vill visa på är att gåvotagaren kan ha företagit eller utfört viss prestation som spelar in på givaren givmildhet men som inte utåt sett kan kategoriseras som en motprestation. Om man ska ta hänsyn till båda parters uppfattning om huruvida en gåva föreligger kan deras mellanhavande spela in i bedömningen. Men det är givarens avsikt som är avgörande även om gåvotagaren inte uppfattar det benefika syftet. Givaren kan i många fall känna sig moraliskt förpliktigad att utge en gåva men det är dock slutligen givaren fria vilja som får genomslagskraft vilket innebär att frivilligrekvisitet är uppfyllt. Även om rekvisiten för att en gåva är för handen är uppfyllda så kan det säkerligen i många fall handla om bakomliggande motiv som får givaren att företa rätthandlingen; de altruistiska skälen är inte de enda även om dessa motiv är det första många tänker när de hör ordet gåva.

Givarens rätt att frigöra sig från sin gåvoutfästelse samt parternas inbördes rättigheter samt skyldigheter kommer att beröras under kapitel 5.3 även om det rör parternas obligationsrättsliga förhållande.

5.2.3 Sakrättsligt hänseende

Genom en gåva minskar givarens förmögenhet och det är av stor vikt för rättsväsendet att trygga borgenärernas rätt vid sådana transaktioner. Traditionskravet får alltså inte ställas för lågt och skall fungera som en yttre objektiv faktum för att fastslå att en besittningsövergång skett. Enligt 1 § GåvoL blir en gåva normalt inte bindande förrän tradition av egendomen skett vilket innebär att man fäster stor vikt vid huruvida besittningsförhållandena har ändrats eller om givaren har samma rådighet över egendomen som förut. För gåva av lös sak gäller att gåvan överhuvudtaget inte kan göras gällande gentemot givarens borgenärer innan tradition eller denuntiation skett, 1 § 2 st GåvoL. Jämför härvid NJA 1924 s. 193 där en fastighet med tillhörande lösöre getts som gåva men någon besittningsövergång ej hade skett, vilket medförde att lösöret kunde utmätas. Fastigheten, där fullbordan uppnås genom skriftform, godtogs dock som fullvärdig gåva. Traditionskravet vid gåva av pengar, eller annan lös egendom så som aktier, anses uppnått genom insättande av medlen på ett konto som står i gåvogivarens namn eller genom överlämnande av pengarna på en bank, 4 § GåvoL. För fullbordan krävs dock att gåvogivaren inte

förbehåller sig rätten att disponera över de insatta medlen.[176] Enligt 3 § 3st blir gåva av enkelt skuldebrev eller annan motsvarande fordran fullbordad genom denuntiation av givaren till gäldenären. Vid gåva mellan makar, där tradition kan vara svårt att uppnå uppställs istället ett krav på registrering vid domstol för giltig besittningsövergång.

Vid de fall där tredje man mottar gåvan för gåvotagaren uppställs ytterligare ett krav, förutom tradition, för att motverka skentransaktioner; representanten måste vara införstådd med avsikten bakom egendomen som han emottar. I NJA 1961 s. 673 ledde representantens brist på insikt till att någon fullbordad gåva ej kommit till stånd.

Frågan som måste ställas och besvaras när det gäller traditionsmomentet är när förvärvaren uppnår definitiv äganderätt av sådan karaktär att den har prioritet framför överlåtarens borgenärers krav på dennes tillgångar. Utöver själva avtalet krävs som huvudregel att ett sakrättsmoment har vidtagits för att borgenärsskydd ska uppnås. Först och främst innebär sakrättsmomentet tradition av föremålet men regeln kompletteras med regler som denuntiation, registrering respektive märkning som alternativ till besittningsövergången.

Vid den sakrättsliga bedömningen av den benefika avsikten utgår man ifrån hur transaktionen uppfattas utåt sett, jmf RH 1995:81.

Om givaren skulle försättas i konkurs efter det att en bindande utfästelse kommit till stånd men innan tradition skett kan gåvotagaren inte bevaka gåvan i konkursen till skillnad mot en köpare.

5.3 Parternas obligationsrättsliga rättigheter och skyldigheter

I de allra flesta fall får man utgå ifrån att en gåva är välkommen och förvärvet torde inte vålla några större bekymmer för parterna. Men vid de tillfällen transaktionen skapar problem är det många gånger oklart vilka skyldigheter samt rättigheter kontrahenterna har och allt som oftast har parterna inget avtal som reglerar deras inbördes förhållande. Förarbetet till lag om skuldebrev[177] har betonat att givaren är extra skyddsvärd samt att gåvotagaren inte tillskrivs samma skyddsvärda position som vid ett oneröst avtal, något som får anses som naturligt eftersom man inte erlagt något betalning för gåvan. Vid gåvor får givarens ansvar för gåvan anses uppkomma vid fall av svikligt förledande, dolus eller uttryckliga garantier. Men samtidigt får hänsyn tas till hur stor vederlag som utgetts för att erhålla gåvan, ju större vederlag, desto fler rättsregler att tillgå.

Jag har i uppsatsen använt mig av KöpL och KKöpL för att analogsvis försöka urskilja givarens ansvar respektive gåvotagarens rättigheter då jag

[176] Jmf NJA 1981 s. 464
[177] SOU 1935:14

anser att en givare inte kan ställas i sämre dager än en säljare samtidigt som en gåvotagare inte kan förvänta sig samma rättigheter som en köpare. För att en gåva de facto skall kategoriseras som en gåva krävs det att vederlaget ej överskuggar den generositet som utmärker en gåva. Kan mottagaren antaga att givaren velat utge gåvan oavsett vederlag får en gåva anses vara vid handen.[178] Jag anser dock att Bengtsson motsäger sig själv då han ena stunden anser att motprestationens betydelse för huruvida en gåva föreligger får ses i ljuset av sakrättsliga regler samtidigt som han nämner att gåvotagarens insikt får betydelse i bedömningen. Men å andra sidan torde gåvotagarens insikt endast inverka på den obligationsrättsliga aspekten. Även om rättsläget får anses oklart bör en gåva föreligga när det råder ett sådant missförhållande mellan prestationen och vederlaget som medför att transaktionen bedöms som gåva ur ett sakrättsligt perspektiv. Min åsikt är att det inte går att särskilja de två typerna av förvärv endast genom att utgå ifrån vederlaget. Någon exakt summa går ej att uppställa för när en gåva skall vara för handen men vägledning kan hämtas utifrån egendomens marknadsvärde. Istället får en bedömning göras utifrån de rekvisit som uppställs för en gåvotransaktion och försöka bedöma vad som är skäligt i det enskilda fallet. Under förutsättning att en blandad gåva som helhet har gåvokaraktär bör den omfattas av samma regler som gäller för en ren gåva.

Mina slutsatser vad gäller givarens ansvar för egendomen är som följer:

Risken för egendomen:

1. Om endast ett ej bindande gåvolöfte avgetts och egendomen förstörs genom givarens försorg innebär det att gåvan ej fullbordats vilket innebär att egendomen fortfarande tillhör givaren. Den tänkta gåvotagaren kan då ej utkräva fullgörelse eftersom någon giltig utfästelse ej kommit till stånd.

2. Om en bindande utfästelse avgivits från givaren och egendomen förstörs i givarens besittning kan gåvotagaren kräva fullgörelse genom att annan egendom träder i den förstörda egendomens ställe. Om gåvan kategoriseras som individuell eller generiskt bestämd egendom borde påverka gåvotaagrens chanser att annan egendom skall träda i den förstörda egendomens ställe. Härvid torde det vara enklare att kräva fullgörelse av ett generiskt bestämt föremål. Enligt Bengtsson bär gåvotagaren risken så vida det handlar om ett försumbart vederlag som utgivits. För att givaren skall anses bära risken krävs det att egendomen förstörts genom givarens vårdslöshet eller dolus. För de fall egendomen kommer bort eller förstörs utan att givaren varit delaktig kan man hämta vägledning ifrån ÄB 11:4 som stadgar att egendom som gått förlorad ej kan utkrävas. Viss möjlighet för jämkning enligt 36 § AvtL kan även komma ifråga eftersom en giltig utfästelse kommit till stånd. Man måste även beakta huruvida givaren har ett vårdansvar för egendomen.

Dröjsmål:

[178] Bengtsson, Om gåvobegreppet I civilrätten, s 698 ff.

Det är endast i undantagsfall som gåvotagaren kan förvänta sig någon ersättning för dröjsmål av utlämnandet av gåvan och då krävs det att givaren varit medveten om att dröjsmålet vållade stor skada för gåvotagaren. Om gåvan skall användas i en affärsrörelse, exempelvis som ett led i tillverkningen av viss produkt, och dröjsmålet leder till förlust i gåvotagarens affärsrörelse torde inte något positivt kontraktsintresse kunna utkrävas av givaren då den som bygger sin ekonomi på förväntade gåvor knappast bygger den på någon stabil grund. Dock så kan dröjsmålsränta aktualiseras. Men återigen torde givarens ansvar utökas i fall då givaren uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet orsakar dröjsmålet.

Fel i egendomen:

Gåvogivarens ansvar för fel i gåvan torde bero på gåvans beskaffenhet samt felets karaktär. En gåvotagare bör normalt sett inte ha allt för högt ställda krav på en gåva. Liksom vid dröjsmål är det endast vid situationer där givarens culpa eller dolus varit utslagsgivande som skadestånd kan komma på fråga. Om felet skulle vara av den egenskapen att den skadar person eller förstör annan egendom som tillhör gåvotagaren kan produktansvarslagen eller skadeståndslagen tillämpas om rekvisiten för respektive lag är uppfyllda. Om givaren visste om att felet kunde leda till den uppkomna situationen borde ersättning för både gåvan och den förstörda egendomen bli aktuellt. Doktrinen har dock framhållit att det endast är den givna egendomen som kan komma att ersättas men jag utgår ifrån att det endast handlar om fall då man inte kan utläsa varken uppsåt eller grov vårdslöshet samt att skadeståndsrätten ej tagits i beaktan.

Men det är slutligen givaren som är extra skyddsvärd och som bereds uttryckligt lagstöd i 5 § GåvoL om återgång av gåva utifall gåvotagaren gör givaren märkligt orätt eller om givarens ekonomi försämrats i den mån att det skulle vara uppenbart obilligt att utkräva fullbordande av gåva. Gåvotagarens skyldigheter till givaren torde inte vara så många även om viss grad av tacksamhet och lojalitet skall vara uppfylld då givaren förväntar sig detta. Skyldigheterna inbegriper även att iaktta villkor och föreskrifter som uppställs i gåvobrev. Samtidigt så är det svårt för givaren att återkräva en fullbordad gåva eftersom fullbordandet anses som ett godkännande. I de fall återgång kan göras med positiv utgång torde det handla om märklig orätt som innefattar lagvidriga utspel som drabbar givaren enligt 5 § eller att med hjälp av 3 kapitlet AvtL angripa gåvans giltighet. I viss mån kan även förutsättningsläran användas för att beivra gåvotagarens rätt till egendomen om givarens förutsättningar brustit på ett väsentligt sätt.

Samtidigt som ogiltighetsreglerna kan användas på gåvorättens område har 5 § GåvoL ett syfte, det ska inte vara lätt att återta en gåvoutfästelse och än mindre en fullbordad gåva. När man använder sig av avtalsprinciperna och ogiltighetsreglerna måste man tänka på det bakomliggande syftet i gåvolagen, nämligen att en givare anses som extra skyddsvärd men en

gåvoutfästelse och en fullbordad gåva skall upprätthållas i största mån möjligt.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Aktiekontolag (1989:827)

Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område

Föräldrabalk (1995:974)

Lag (1927:77) om försäkringsavtal

Lag (1996:764) om företagsrekonstruktion

Lag (1986:796) om godtrosförvärv

Lag (1936:83) angående vissa utfästelser av gåva

Inkomstskattelag (1999:1229)

Jordabalk (1971:1209)

Konkurslag (1987:672)

Konsumentköplag (1990:932)

Köplag (1990:931)

Produktansvarslagen (1992:18)

Sjölag (1994:1009)

Skadeståndslagen (1972:207)

Utsökningsbalk (1981:774)

Äktenskapsbalk (1987:230)

Ärvdabalk (1981:359)

LU 1980/81: 23

Prop. 1986/87: 1 Förslag till ny äktenskapsbalk

Prop. 1986/87: 90	Förarbete till konkurslagen
Prop. 1988/89:76	Förarbete till ny köplag
SOU 1935:14	Förslag till lag om skuldebrev

Internet

www.villaägarna.se 2009-02-24

http://www.westlaw.se. 2009-03-14

http://www.alden.se/Skadestandallmanhet.htm (2009-08-10)

Litteratur

Adlercreutz, Axel	Avtalsrätt I, 12:e upplagan, Juristföretaget, Lund 2002
Agell, Malmström	Civilrätt, 19:e uppl, Liber, Malmö, 2005
Agell, Anders	Äktenskap, Samboende, Partnerskap. 2:a upplagan, Iustus förlag, Uppsala, 1998
Bengtsson, Bertil	Om gåvobegreppet i civilrätten. I: SvJT 1962, s 689-706
Bengtsson, Bertil	Särskilda avtalstyper I: gåva, hyra av lös sak, lån, förvaring, entreprenadavtal, avtal om arbete på lös sak, sysslomansavtal och andra uppdrag, PA Norstedt & Söners förlag, Stockholm, 1971
Bergström, Sture	Skatter och civilrätt, Liber förlag, Stockholm, 1978
Bernitz, Ulf	Standardavtalsrätten, 6:e uppl, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2004
Hellner, Jan	Skadeståndsrätt, 6:e upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2000
Hellner, Jan	Speciell avtalsrätt II – Kontraktsrätt, 3:e upplagan 1 häftet, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2002
Håstad, Torgny	Den nya köprätten, 4:e upplagan, Iustus förlag, Uppsala, 1998

Håstad, Torgny	Sakrätt avseende lös egendom, 6:e upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2000
Håstad, Torgny	Tjänster utan uppdrag – ersättning och behörighet vid s.k. negotiorum gestio, PA Norstedt & Söners förlag, Stockholm, 1973
Lehrberg, Bert	Avtalstolkning – tolkning av avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, 4:e upplagan, Institutet för Bank- och Affärsjuridik AB, Uppsala, 2006
Millqvist, Göran	Sakrättens grunder – En lärobok i sakrättens grundläggande frågeställningar avseende lös egendom, 3:e upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2003
Nicander, H	Lojalitetsplikt före, under och efter avtalsslutet, JT 1995-96, s. 31-46
Rabe, Johansson	Det svenska skattesystemet, Norstedts Juridik AB, 2000
Ramberg, Christina	Kontraktstyper, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2005
Ramberg, Jan Hultmark, Christina	Allmän avtalsrätt, 5:e upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2000
Saldeen, Åke	Arvsrätt – en lärobok om arv, boutredning och arvskifte, 3:e upplagan, Iustus förlag, Uppsala, 2005
Svensson, Ulf	Kapital, gåva, förmögenhet – skatteregler och planering, 2:a upplagan, Björn Lundén Information AB, Näsviken, 2004
Tottie, Lars	Äktenskapsbalken och promulgationslag mm, Norstedts förlag, Stockholm, 1990
Walin, Gösta	Aktuella spörsmål – Några problem i den nya arvsrätten, Svensk Juristtidning 1989, s 717 - 721

Rättsfallsförteckning

NJA

1924 s. 913
1933 s. 123
1940 s. 682
1942 s. 596
1953 s. 228
1961 s. 105
1961 s. 673
1962 s. 669
1963 s.105
1973 s. 175
1977 s. 717
1978 s. 147
1980 s. 642 I och II
1981 s. 464
1981 s. 552
1981 s. 528
1981 s. 718
1986 s. 513
1987 s. 710
1990 s. 745
1991 s. 376
1991 s. 748
1991 s. 808
1993 s. 560
1997 s. 660
2000 s. 262
2008 s 1129

RH

1993: 140
1995: 81
1996:154
2005:36
Mål nr T 3384-01
Mål nr T 394 – 07 (mål från 2008)

RÅ

1969 ref 32
1989 ref 21
1993 ref 43
80 1: 44
1997: ref 1
2001 ref 2